

Ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/

Đurđević, Antonela

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:075100>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski jednopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti

Antonela Đurđević

Ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/

Završni rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski jednopredmetni studij hrvatskoga jezika i književnosti

Ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/

Završni rad

Student/ica:

Antonela Đurđević

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Marijana Bašić

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Antonela Đurđević**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 26. rujna 2020.

SAŽETAK

OVLANANOST PRAVOPISNOM NORMOM GLASOVA /č/ I /ć/

U radu se obrađuje problematika glasova /č/ i /ć/ pri pisanoj proizvodnji. Govornici hrvatskog jezika često ih poistovjećuju u izgovoru, a u pismu miješaju. Razlog tomu je svakako slična artikulacija tih glasova, ali i pojedina narječja ili mjesni govori kojima je obilježje izjednačavanje tih glasova. Tom problemu pridonosi i činjenica da se glasovi /č/ i /ć/ u hrvatskome jeziku javljaju vrlo rijetko. Proučavajući problematiku izjednačavanja, odnosno neizjednačavanja tih glasova, nailazimo na dvije različite teze. S jedne strane Škarić inzistira na izjednačavanju glasova /č/ i /ć/ na glas /č/. S druge, pak, strane Brozović objašnjava fonološke opreke u koje /č/ i /ć/ ulaze kao dva različita glasa.

Okosnicu rada čini istraživanje kojim se ispituje ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/. Istraživanje je provedeno na 90 ispitanika različitih studijskih grupa Sveučilišta u Zadru. Metoda kojom se koristilo je upitnik. Upitnik je uključivao 30 različitih pojava s grafemom č, odnosno grafemom ć. Rezultati su analizirani prema studijskim grupama ispitanika: *filološke grupe* i *ostale grupe*, odnosno *kroatistika* i *druge filologije* (unutar filoloških grupa).

Cilj je istraživanja bio utvrditi u kolikoj mjeri ispitanici svih grupa poštuju, odnosno narušavaju pravopisnu normu u pojavnicama u kojima se javljaju glasovi /č/ i /ć/. Svrha je istraživanja bila ukazati na najčešća odstupanja svih grupa te provjeriti služe li se ispitanici pravopis/ima pri jezičnim nedoumicama koje uzrokuju ti glasovi. U fokus je također stavljen stav ispitanika prema pravopisnoj normi, izjednačavanju, odnosno neizjednačavanju tih glasova.

Rezultati istraživanja su pokazali da ispitanici više griješe prilikom pisanja pojava koje sadrže grafem č. Najučestalija su odstupanja u pojavnicama s grafemom č koje se tvore imeničkim sufiksom *-ica*. U odnosu na ispitanike sa štokavskoga i čakavskoga govornog područja, ispitanici s kajkavskoga govornog područja češće griješe pri pisanju riječi s tim glasovima.

Ključne riječi: *glasovi /č/ i /ć/, pravopisna norma, hrvatski standardni jezik*

SADRŽAJ

0. UVOD.....	1
1. NASTANAK I RAZVOJ GLASOVA /Č/ I /Ć/	3
2. GLASOVI /Č/ I /Ć/ U HRVATSKIM PRAVOPISIMA.....	5
2.1. Pravila za izgovor i pisanje glasova /č/ i /ć/	7
2.1.1. Glas /č/.....	8
2.1.2. Glas /ć/.....	10
3. PROBLEMI U IZGOVARANJU I PISANJU GLASOVA /Č/ I /Ć/	12
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	15
4.1. Cilj i svrha istraživanja	15
4.2. Način istraživanja	15
4.3. Ispitanici	17
5. REZULTATI I RASPRAVA.....	23
5.1. Grafem č	23
5.2. Grafem ć	26
5.3. Grafemi č i ć	29
5.3.1. Grafem č i ć – pojavnica <i>ćevapčić</i>	31
5.3.2. Grafem č ili ć – pojavnica <i>Medveščak / Medveščak</i>	33
5.3.3. Grafem č ili ć – pojavnica <i>Župančić / Župančić</i>	34
5.4. Usporedba rezultata	35
5.4.1. Usporedba rezultata po grupama ispitanika	35
5.4.2. Usporedba rezultata po materinskom govoru ispitanika	37
5.5. Stavovi ispitanika o pravopisnoj normi	40
5.5.1. Pisanje glasova /č/ i /ć/	40
5.5.2. Izgovor glasova /č/ i /ć/	42
5.5.3. Uporaba pravopisa.....	44
6. ZAKLJUČAK.....	47
7. IZVORI I LITERATURA	49
8. PRILOZI.....	51
8.1. Popis tablica.....	51
8.2. Popis slika.....	51
SUMMARY	53

0. UVOD

Glasovi /č/ i /ć/ zauzimaju posebno mjesto unutar hrvatskoga jezičnog sustava. Ubrajaju se u skupinu afrikata. Afrikate (slivenici, zatvorni tjesnačnici) „složeni su glasovi jer u prvome dijelu svoga trajanja objedinjuju značajke okluziva, a u drugom dijelu nalik su frikativima“. (Bakran 1996 prema Obraz 2019: 7) Drugim riječima, nastaju tako da se sastavni elementi artikuliraju kao cjelina na istom mjestu. Hrvatske su afrikate još i glasovi /c/, /dž/ i /đ/ te se, uz okluzive i frikative, one smatraju pravim konsonantima. Prema mjestu tvorbe, glasovi /č/ i /ć/ pripadaju prednjonepčanim suglasnicima, a prema zvučnosti pripadaju bezvučnim suglasnicima.

Glasovi /č/ i /ć/ predmet su ovoga rada. Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog pregleda i empirijskog istraživanja. Teorijski dio obuhvaća poglavlja *Nastanak i razvoj glasova /č/ i /ć/*, *Glasovi /č/ i /ć/ u pravopisima hrvatskoga jezika*, *Problemi u izgovaranju i pisanju glasova /č/ i /ć/*, a empirijsko istraživanje poglavlja *Metodologija istraživanja* i *Rezultati i rasprava*.

U teorijskom će se dijelu precizno objasniti proces nastajanja tih dviju afrikata, od praslavenskoga razdoblja do suvremenosti. Potom će se na temelju četiriju suvremenih pravopisa, *Pravopis hrvatskoga jezika* (Anić i Silić 2001), *Hrvatski pravopis* (Badurina, Marković i Mićanović 2007), *Hrvatski pravopis* (Babić i Moguš 2011) i *Hrvatski pravopis* (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2013), prikazati sličnosti, ali i razlike u pravilima za uporabu glasova /č/ i /ć/. Potom slijedi prikaz pravila Institutova pravopisa. Teorijski će dio zaključiti osvrt na dvije različite teze, Škarićevu tezu o izjednačavanju glasova /č/ i /ć/ na glas /č/, te Brozovićevu tezu o razlikovanju tih glasova.

Slijedi empirijski dio rada, odnosno rezultati istraživanja kojim se ispitala ovladanost pravopisnom normom glasova /č/ i /ć/. Istraživanje je provedeno na 90 ispitanika različitih studijskih grupa Sveučilišta u Zadru, jednopredmetnih i dvopredmetnih, a metoda kojom se koristilo je upitnik. Dobiveni rezultati bit će analizirani po studijskim grupama ispitanika: *filološke grupe* i *ostale grupe*, odnosno *kroatistika* i *druge filologije* (unutar filoloških grupa). Prvo će se analizirati pojavnice koje sadrže grafem č, potom pojavnice koje sadrže grafem ć te naposljetku pojavnice koja sadrže oba grafema. Posebno će se analizirati pojavnice *ćevapčić*, *Medveščak / Medvešćak* te *Župančić / Županćić*. Prema dobivenim rezultatima utvrdit će se koja je grupa bila uspješnija te u kolikoj mjeri na ovladanost pravopisnom normom tih glasova utječe materinski govor ispitanika. Istraživanje će biti zaključeno stavovima ispitanika o

pravopisnoj normi. Ispitanici će se izjasniti stvaraju li im glasovi /č/ i /ć/ problem u govoru i pismu. Potom će se utvrditi koliko ispitanika poseže za pravopisom. Uz navedeno, utvrdit će se koji je pravopis najzastupljeniji među ispitanicima.

1. NASTANAK I RAZVOJ GLASOVA /Č/ I /Ć/

Razumijevanje povijesnoga razvoja hrvatskih afrikata /č/ i /ć/ nemoguće je bez razumijevanja glasovnih promjena, jezičnih i kulturoloških implikacija koje su omogućile razvitak hrvatskoga jezika.

Indoeuropski prajezik zajednički je predak svih indoeuropskih jezika. Oko 1500. godine prije Krista došlo je kraha indoeuropskoga prajezika. Njegovim su se krahom, među ostalim, izdvojili i baltoslavenski jezici. „Rascjepom baltoslavenskoga jezičnog zajedništva izdvojili su se slavenski jezici kao posebna porodica, a taj se proces dogodio oko 500. godine prije Krista.“ (Mihaljević 2002: 86)

Glas /č/ nastao je u praslavenskome razdoblju¹ zahvaljujući slogotvornoj harmoniji, odnosno procesu koji se „očituje u nizovima gdje se u neposrednome susjedstvu nalaze stražnji suglasnik i prednji samoglasnik ili prednji suglasnik i stražnji samoglasnik.“ (Mihaljević 2002: 147) Zanimljivost je toga procesa da „asimilacija (prilagođivanje) ide u smjeru prednjega fonema: stražnji se suglasnik prilagođuje prednjemu samoglasniku i isto se tako stražnji samoglasnik prilagođuje prednjemu suglasniku. Kao posljedica toga, pojavljuju se u praslavenskome jeziku glasovne promjene poznate kao palatalizacija velara i prijeglas.“ (Mihaljević 2002: 147)

Budući da do procesa slogotvorne harmonije ne može doći ako se velarni suglasnik nađe ispred prednjega (palatalnog) samoglasnika, „jer se velar artikulira u predjelu stražnjega tvrdog nepca (veluma), a prednji samoglasnici, dakako, u prednjem dijelu usne šupljine“ (Mihaljević 2002: 148), velarni se suglasnik mora „asimilirati svojim izgovorom prednjim samoglasnicima i pomaknuti u područje prednjega mekog nepca zvanoga palatum, tj. postati palatalan glas.“ (Mihaljević 2002: 148) Ta se glasovna promjena naziva palatalizacijom velara.

„Prvom² palatalizacijom velarni su se suglasnici asimilirali susjednim prednjim samoglasnicima. Pretpostavlja se da su /k/, /g/ i /h/ prvo postali palatalizirani (umekšani) /k'/, /g'/, /h'/, a zatim su se pretvorili u afrikate ili frikative /č/, /ž/ i /š/. Ta je promjena regresivna i odvija se na razini svih slavenskih jezika. (...) Prva je palatalizacija provedena i ispred poluvokala /j/ za koji se napominje da je najbliži konsonantski srodnik prednjega vokala /i/.“ (Mihaljević 2002: 148–149).

¹ Pretpostavlja se da je nastao između 6. i 7. stoljeća.

² U praslavenskome su postojale tri palatalizacije.

Međutim, Moguš ističe da se samom palatalizacijom ne može objasniti prijelaz glasova iz palatalizirane varijante u palatalnu, već treba uzeti u obzir duljenja palatalne varijante. Drugim riječima, između promjene /k'/, /g'/ i /h'/ u palatale /č/, /ž/, i /š/ postoji još jedan proces. Riječ je o jotirajućoj artikulaciji, odnosno procesu koji je „konsonante, pomaknute sa stražnjega dijela nepca na prednji(ji), produljio i tako stvorio uvjete za prijelaz dugih i umekšanih /k/, /g/, /h/ u /č/, /ž/, /š/.“ (Moguš 2002: 74) Prema tomu, „prisutnost konsonanta /j/ bila je uvjetom za prvu palatalizaciju.“ (Moguš 2010: 74) Upravo je utjecaj konsonanta /j/ bio ključan i za nastanak afrikate /č/. Jotacija se definira kao „djelovanje konsonanta /j/ zbog kojega dolazi do umekšanja konsonanta koji mu prethodi. Tom promjenom nastaje novi konsonant.“ (Moguš 2010: 74) „Rezultati jotacije uglavnom su jednaki u svim slavenskim jezicima, međutim, navode se neke iznimke³. Refleks jotacije glasa /t/ jedan je od njih. Glas /t/, u kombinaciji s obaveznom jotirajućom komponentom /j/, u hrvatskome je jeziku dao /č/.“ (Mihaljević 2002: 167)

Upravo zbog tendencije ka slogotvornoj harmoniji dolazi do još jedne glasovne promjene. Riječ je o prijeglasu, odnosno „zamjeni stražnjeg samoglasnika odgovarajućim prednjim samoglasnikom. Visoki stražnji zamjenjuje se visokim prednjim, a nevisoki stražnji nevisokim prednjim. Ta se promjena događa iza prve palatalizacije velara, ali prije monoftongacije diftonga.“ (Mihaljević 2002: 151) Drugim riječima, diftong *ai* daje obično *e*, ali iza palatala *i*. Promjena *e* u *a* iza palatala učinila je palatalne suglasnike (nastale prvom palatalizacijom) posebnim glasovima „jer su se zbog nje pojavile nepredvidljive opreke između palatala i velara, tj. u istoj su se okolini (ispred *a*) mogli pojaviti i *k* i *č* i *g* i *ž*.“ (Mihaljević 2002: 152)

³ Kao iznimke navode se još epentetsko /l/ pri jotaciji i refleks jotacije glasa /d/.

2. GLASOVI /Č/ I /Ć/ U HRVATSKIM PRAVOPISIMA

Problematika izgovora i pisanja glasova /č/ i /ć/ zastupljena je u svim suvremenim hrvatskim pravopisima⁴. Prije samog uspoređivanja problematike, valja istaknuti vrijednost pravopisa kojim je započelo stvaranje pravopisne norme fonološko-morfološkoga tipa na kojoj se temelje i današnji pravopisi. Riječ je o *Hrvatskom pravopisu* I. Broza iz 1892. godine. Taj se pravopis temelji na načelima Gajeve i Vukove reforme te na knjižici *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom ili etimologijskom) ... za učeničku i privatnu potrebu* Marcela Kušara⁵. Brozovo prvo izdanje⁶ započinje *Predgovorom* u kojem objašnjava okolnosti nastanka pravopisa, slijedi *Pristup* koji osim što donosi hrvatsku abecedu ukratko objašnjava i kojim se grafemima bilježe samoglasnici, a kojima suglasnici. Najvažnija rješenja koja donosi afirmiraju fonološko načelo. Samardžija (2014: 180) u „Pogovoru“ izdvaja pravila koja to potvrđuju, npr. pri pisanju u fonemskim sljedovima *ds* i *dš* zadržava se *d* kao i u G jd. imenice *mladac* (> *mladca*), isto pravilo vrijedi i za suglasnike *d* i *t* ispred suglasničkih skupova *st* i *sk*, invertirani se futur prvi piše odvojeno, a grafem *đ* preuzet je od Daničića.

Pravopis hrvatskoga jezika (Anić i Silić 2001) slijedi fonološku tradiciju *Hrvatskoga pravopisa* Ivana Broza iz 1892. godine. Sastoji se od četiri dijela: „Pravila i upute“, „Opći pravopisni rječnik“, „Rječnik vlastitih imena“ i „Rječnik kratica“. Glasovi /č/ i /ć/ objašnjeni su unutar poglavlja „Pravila i upute“. Za oba su glasa navedene kategorije u kojima se nalaze, a svaka je kategorija popraćena primjerom. (Anić i Silić 2001: 117–121).

Hrvatski pravopis (Badurina, Marković i Mićanović 2008) u izdanju Matice hrvatske nastavlja tradiciju svojih prethodnika. Polazi od fonološkoga bilježenja riječi, ali uvažava odstupanje od toga načela pa su neki primjeri temeljeni na morfološkom načelu. Pravopis sadrži pravopisna pravila raspoređena u poglavlja i pravopisni rječnik. Badurina, Marković i Mićanović pravila za uporabu glasova /č/ i /ć/ donose u drugome poglavlju pod nazivom „Fonemi č, ć, ž (dž), ĵ (đ)“ (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 7–13). Glasove opisuju prema fonološkim i morfološkim načelima uz primjere. Iako su predmet ovoga rada glasovi /č/ i /ć/, zanimljivo je primijetiti novost koju autori donose kada je riječ o hrvatskim afrikatama. Riječ je o razlikovanju fonema /ʃ/ i /ʒ/ od grafema dž i đ kojima se ti fonemi bilježe u pismu.

⁴ Suvremeni pravopisi podrazumijevaju sljedeće pravopise: Anić i Silić (2001), Badurina, Mićanović i Marković (2007), Babić i Moguš (2011), pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013) (gl. ur. Ž. Jozić).

⁵ Knjižica je objavljena u Dubrovniku 1889. godine.

⁶ Boranić po uzoru na Broza izdaje *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1921., 1923., 1926. i 1928. godine.

Hrvatski pravopis (Babić i Moguš 2011) donosi detaljnije objašnjene glasova /č/ i /ć/, a sastoji se od dva glavna dijela: „Pravopisna pravila“ i „Pravopisni rječnik“. Autori napominju da je pravopis hrvatskoga jezika po svojoj naravi fonološko-morfološki. Glasovi /č/ i /ć/ objašnjeni su na samome početku unutar poglavlja „Glasovi i glasovni skupovi“. U tome poglavlju Babić i Moguš interpretiraju samo glasove koji govornicima hrvatskoga jezika mogu zadati određene probleme pri pisanju (glasovi /č/, /ć/, /dž/, /đ/, /h/, /j/ i dvoglasnik /ie/), posebice zbog različitih mogućnosti pisanja s obzirom na fonološko ili morfološko načelo. Pravopis slijedi koncepciju Anićeva i Silićeva pravopisa. Glasovi /č/ i /ć/ objašnjeni su kroz različite kategorije uz primjere. Babić i Moguš svoje objašnjenje zaključuju napomenama uz glasove /č/ i /ć/. Napominju da u primjeni pravila o navedenim glasovima treba pripaziti na stvarne jezične odnose jer bi u suprotnom moglo doći do krivih zaključaka, primjerice fonem /č/ u riječima *pribadača*, *siročje*, *koščica*, *maščina*, koje su nastale izvođenjem (< *pribad* + *-ača*, *sirot* + *-če*, *kost* + *-čica*, *mast* + *-čina*), dio je nastavka odnosno nije nastao prema osnovnom /t/. Zatim izdvajaju imenice *telećak*, *baščica* i *palača* i tumače da *telećak* nema dometak *-ećak*, nego je dometak *-ak* došao na osnovu pridjeva *tele*, *teleta*, *baščica* je riječ perzijskoga podrijetla (hrv. vrt), a *palača* je od lat. *palatium* koje se čita *palacium*. Naposljetku navode primjere koji se izgovaraju i pišu sa /č/ i /ć/, a koji se ne mogu objasniti dvjema osnovama ili dvama dometcima, *jednoč* i *jednoć*, *nekoč* i *nekoć*, *ljutič* i *ljutić*, *teklič* i *teklić*, *teferič* i *teferić*. (Babić i Moguš 2011: 15–18)

Hrvatski pravopis (2013) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, posljednji je suvremeni priručnik hrvatskoga jezika. Po uzoru na prethodnike, utemeljen je na fonološko-morfološkom načelu. Sastoji se od „Pravila“, „Rječnika“ i „Pojmovnika“. Za razliku od svojih prethodnika, Institutov pravopis donosi primjere u kojima se mogu javiti oba glasa. Slične primjere navode Babić i Moguš (2011) u svome pravopisu, no Institutov pravopis donosi i primjere koji se odnose na geografske nazive⁷:

„Budinsčina (u skladu s mjesnim izgovornom) i Budiščina (u skladu sa standardnojezičnom normom), Ferenščica i Ferenščica, Konjščina i Konjšćina, Medveščak i Medveščak, Peščenicica i Peščenicica, Vugrinščak i Vugrinščak“ (URL1).

⁷ Na kraju se napominje da je neka kajkavska zemljopisna imena uobičajeno pisati s grafemom ć, npr. *Budinsćak*, *Nedelišće*, *Trakošćan*, *Veliko Trgovišće* (<http://pravopis.hr/pravilo/glas-c/1/>).

2.1. Pravila za izgovor i pisanje glasova /č/ i /ć/

Pri uporabi glasova /č/ i /ć/ treba razlikovati njihovu artikulaciju te znati temeljna pravila u kojima se pojavnicama piše glas /č/, a u kojima glas /ć/.

„Pri izgovoru glasa č vrh jezika se uzdiže i prislanja uz desni, a usne se ispuščuju i zaobljuju. Pri izgovoru glasa ć vrh jezika se opre o donje zube, srednji dio jezika prislanja uz prednje nepce, a usne razvlače i olabavljuju.“ (Silić i Rosandić 1974: 54 prema Švegović 2012: 6)

Da bi se smanjila odstupanja od norme važno je usvojiti pravila, ujedno se pravilima olakšava učenje hrvatskoga standardnoga jezika jer su u hrvatskome standardnome jeziku /č/ i /ć/ dva različita glasa koja ulaze u fonološke opozicije. Fonološke opozicije najbolje je prikazati minimalnim parovima⁸.

Pišući o ortografskoj distribuciji palatalâ Matešić (2018: 123–124) ističe da se primjerice u *Pravopisu* iz 1960. godine⁹ navodi „da su se [č] i [ć] „u nekim govorima“ izjednačili i da „zbog toga dolazi do njihova uzajamnog zamjenjivanja, ne samo u govoru nego i u pismu“ (str. 39).“, a zatim se donosi i „niz ortografskih minimalnih parova za č i ć“.

„Popis je zanimljiv po tome što se u gotovo svakom paru može primijetiti da je riječ o leksiku niske frekventnosti i dijelom upitna standardnojezičnog statusa:
buća 'tikva'; 'posuda' ~ buća 'drvena ili željezna kugla'
čar < čarati ~ ćar 'dobit'
čemer 'jed'; 'otrov' ~ ćemer 'pojas'
čorda 'krdo' ~ ćorda 'sablja'
jahačica 'žena koja jaše' ~ jahaćica 'mazga za jahanje'
oračica 'žena koja ore' ~ oraćica 'oraća zemlja'
spavačica 'žena koja spava' ~ spavaćica 'košulja za spavanje'
gluhač 'biljka' ~ gluhać 'gluh čovjek'
vračanje < vračati, vrač ~ vraćanje < vraćati, vratiti
vratić 'biljka' ~ vratić 'mali vrat.'“ (Matešić 2018: 124)

Nadalje navodi da „*Hrvatski pravopis* iz 1971. započinje poglavlje o pisanju /č/ napomenom da teškoća u njihovu razlikovanju u pismu nemaju oni koji ih nemaju ni u izgovoru te da „onima koji oba glasa jednako izgovaraju ili izgovor miješaju valja znati u kojima riječima

⁸ Minimalne parove čine „dvije riječi koje se razlikuju samo jednim odsječkom, a svi su im ostali elementi isti, tj. ostali odsječci i naglasna svojstva“. (Barić i sur. 1997: 53)

⁹ Riječ je o priručniku koji je u duhu Novosadskoga dogovora izradila zajednička Pravopisna komisija, a koji je objavljen u izdanju Matice hrvatske u Zagrebu i Matice srpske u Novom Sadu pod naslovom *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*.

dolazi koji glas‘ (str. 23).“ (Matešić 2018: 124), a kada je riječ o pravopisu autora V. Anića i J. Silića, ističe da se oni „u iznošenju pravila za pisanje /č/, /ć/ (...) priklanjaju tradicionalnom (i prokušanom) popisivanju morfoloških i tvorbenih kategorija u kojima kontakti suglasnika rezultiraju pojavom tih fonema“. (Matešić 2018: 125)

U drugome izdanju pravopisa S. Babića, B. Finke i M. Moguša iz 1994. godine dodano je „objašnjenje da je u pravopisu nužno dati pravila za pisanje onih glasova koji „zadaju određene teškoće u pisanju književnoga jezika zbog njihove dijalekatne osnove, ili zbog razlika između govora i pisanja **u samome književnom jeziku** (istaknula M. M.) ili zbog različitih mogućnosti pisanja s obzirom na fonološko i morfonološko načelo“ (str. 26).“ (Matešić 2018: 125) Matešić zaključuje:

„Istaknuti dio opaske pokazuje da se nerazlikovanje /č/ i /ć/, /ž/ i /ź/ više ne povezuje samo s neprevladanim utjecajima dijalekta, nego se primjećuje da je ta pojava zahvatila i standardni jezik. Takav pomak u gledištu u odnosu naprimjer na napomene u pravopisu iz 1960. godine daje naslutiti da se uočavaju promijenjeni odnosi u fonološkome sustavu standardnoga jezika. Naime dokazati fonološki status spomenutih četiriju fonema postalo je poprilično teško. Kao što pokazuje i popis ortografskih minimalnih parova iz jednoga pravopisa, članovi su minimalnih parova gotovo uvijek iz rubnoga leksika. U minimalne se parove tako uvrštavaju arhaizmi, dijalektizmi, regionalizmi, posuđenice (najčešće turcizmi i anglizmi), a događa se i da odabrani članovi para nemaju realnu komunikacijsku vrijednost (nefrekventni su u uporabi standarda). Tako popis minimalnih parova (usp. npr. Brozović, 1991) za dokazivanje fonemskoga statusa /č/ i /ć/ te /ž/ i /ź/ može zapravo poslužiti i u drugu svrhu: objašnjenje zašto uopće dolazi do utrnuća opreka unutar tih parova glasova u standardnome jeziku.“ (Matešić 2018: 125)

U nastavku ovoga završnoga rada slijede pravila za uporabu glasova /č/ i /ć/ u izgovoru i pisanju preuzeta iz *Hrvatskog pravopisa* (2013) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

2.1.1. Glas /č/

Na mrežnim stranicama www.pravopis.hr navedena su objašnjenja o tomu gdje se sve može očekivati glasove /č/ i /ć/. Uz svako objašnjenje navode se i brojni primjeri. Zbog preglednosti navedenih pravila i primjera, u nastavku se rada citiraju, kako je već napomenuto, upravo ta pravila i primjeri.

Glas č nalazi se:

- a) u osnovi nekih riječi: *bačva, čačkalica, čast, čaša, čavao, čestitati, četiri, četvrtak, grč, ječam, ključ, lopoč, mačka, riječ, žuč; bačvar, grčevit, ječmeni, mačji, žučni*
- b) u anglicizmima: *čarlston, čarter, ček, čip, meč, sendvič; čarterski, čekovni*
- c) u većini talijanizmima: *čelo, čembalo, činkvečento, činkvina, kapučino, violončelo*
- d) u mnogim drugim posuđenicama: *čamac, čarapa, čardak, čardaš, čizma, gaučo, kečiga, pončo*
- e) prema c i k u osnovi riječi:
- u oblicima imenica muškoga roda: *čovjek – čovječe; stric – striče, stričevi, stričevima; suradnik – suradniče; zec – zeče, zečevi, zečevima*
 - u komparativu i superlativu pridjeva i priloga: *jak – jači, najjači; prijek – preči, najpreči; jako – jače, najjače; prijeko – preče, najpreče*
 - u oblicima (prezentu, imperativu, aoristu, imperfektu i glagolskome pridjevu trpnom) glagola: *baciti – bačen; klicati – kličem, kličeš, kliče, kličemo, kličete, kliču; peći (osnova pek-) – pečem, pečeš, peče, pečemo, pečete, pečah, pečaše, pečasmo, pečaste, pečahu (i pecijah...), pečen; povući (osnova povuk-) – povučem, povučeš, povuče, povučemo, povučete, povučeni; stjecati – stječem, stječeš, stječe, stječemo, stječete, stječū, stječi, stječimo, stječite; vikati – vičem, vičeš, viče, vičemo, vičete, viču, viči, vičimo, vičite*
- f) u tvorenicama prema c i k u tvorbenoj osnovi riječi:
- *bobica – bobičast; bolnica – bolničar, bolnički; djeca – dječurlija; djevojčica – djevojčičin; Karlovac – karlovački, Karlovčanin; konac – končani; kuharica – kuharičin; novac – novčani, novčić; stric – stričev; zubac – zupčanik*
 - *buka – bučan, bučiti; čovjek – čovječanstvo, čovječji; daska – daščica; djevojka – djevojče, djevojčin; genetika – genetičar, genetički; gorak – gorčina, zagorčiti; jak – jačina, jačati; majka – majčin; momak – momački, momčad, momčić, momčina, zamomčiti se; oblak – oblačan, oblačić, oblačiti se; otok – otočje, otočni; peći (osnova pek-) – pečenje; pijesak – pješčanik, pješčara; ruka – ručica, ručtina, ručni; sanduk – sandučić, sandučina; sjeći (osnova sjek-) – sječa; tući (osnova tuk-) – tučnjava*
- g) u sufiksima:
- imeničnim: *-ač: nosač, osigurač, svirač; -ača: brezovača, udavača; -ačina: deračina, sprdačina; -čaga: rupčaga; -čanin: Bjelovarčanin, Šibenčanin; -če: djevojče, siroče; -čica: cjevčica, stvarčica; -čić: golupčić, momčić, rupčić; -čina: kračina, pličina, naivčina; -čuga: kamenčuga; -ečak: grmečak; -ič: branič, gonič, ribič, teklič, vodič; -ičak: grmičak, kamičak, plamičak; -ičar: dijabetičar, higijeničar; -ičić:*

gospodičić; -ičina: dobričina; -ična: sestrična; -jača: krpenjača, Sjevernjača; -ničar: povjesničar

- pridjevnom: -ačak: dugačak; -ački: zagrebački; -ičan: alergičan, nostalgičan; -ičast: bjeličast, plavičast; -ički: biciklistički, turistički
- glagolskim: -ačiti: prednjačiti
- priložnim: -ačke: naglavačke, naopačke

h) u slavenskim patronimima i prezimenima sa završetkom -ič: Lav Nikolajević Tolstoj, Oton Župančić

i) u nekim kajkavskim zemljopisnim imenima: Bedekovčina, Globočec, Pantovčak, Špičkovina, Začretje. (URL1)

2.1.2. Glas /ć/

Pravila o tomu gdje se pojavljuje glas /ć/ uz pripadajuće primjere također su preuzeta s mrežnih stranica www.pravopis.hr.

Glas ć nalazi se:

a) u osnovi nekih riječi: ćelav, ćud, gaće, kći, leća, maćeħa, mećava, moć, noć, obećati, odjeća, peć, pomoć, sreća, tisuća, voće; ćelavac, ćudljiv, kćerin, maćeħin, moćan, noćni, obećanje, tisućiti, voćnjak

b) u glagolskome prilogu sadašnjem: pišući, pjevajući, plešući, plivajući, radeći, smijući se

c) prema t u osnovi riječi:

- u instrumentalu imenica ženskoga roda: mladost – mladošću (i mladosti), smrt – smrću (i smrti)
- u komparativu i superlativu pridjeva i priloga: ljut – ljući, najljući; žut – žući, najžući; ljuto – ljuće, najljuće; žuto – žuće, najžuće
- u oblicima (prezentu, imperativu, imperfektu, glagolskome pridjevu trpnom) glagola: kretati – krećem, krećeš, kreće, krećemo, krećete, kreću; pratiti – praćah, praćaše, praćasmo, praćaste, praćahu; prešutjeti – prešućen; skratiti – skraćem, skraćete; šaptati – šapćem, šapćeš, šapće, šapćemo, šapćete, šapću, šapći, šapćimo, šapćite; šetati (se) – šećem (se), šećeš (se), šeće (se), šećemo (se), šećete (se), šeću (se), šeći (se), šećimo (se), šećite (se) (uz šetam (se), šetaš (se), šeta (se), šetamo (se), šetate (se), šetaju (se), šetaj (se), šetajmo (se), šetajte (se))

d) u nekim oblicima i tvorenicama prema sk u osnovi riječi:

- pljeskati – plješćem, plješćeš, plješće, plješćemo, plješćete, plješću; pritiskati – pritišćem, pritišćeš, pritišće, pritišćemo, pritišćete, pritišću; stiskati – stišćem, stišćeš, stišće, stišćemo, stišćete, stišću
- lijeska – liješće; trijeska – triješće

e) u tvorenicama prema t i đ u tvorbenoj osnovi riječi:

- *list – lišće; brat – braća; cvijet – cvijeće; kost – košćurina, košćat, košćica; pamtiti – pamćenje*
 - *smeđ – smečkast*
- f) *u infinitivu glagola na -ći: leći, peći, pobjeći, reći, stići*
- g) *u sufiksima:*
- *imeničnim: -ać: golać; -aća: mokrača; -aćica: spavaćica, oraćica, kopaćica; -bać: zelembać; -čić: golupčić, rupčić; -dać: crvendać, srndać; -ičić: gospodičić; -ić: bratić, gradić, ljutić, mladić, mravić, plemić, slabić, sladić, sljepić; -oća: čistoća, hladnoća*
 - *pridjevnim: -aći: jedaći, pletaći, plivaći, šivaći; -eći: juneći, pileći, pureći; -ećiv: molećiv*
 - *priložnim: -oć: jednoć, nekoć*
- h) *u prezimenima sa završetkom -ić ili -čić: Anić, Habledić, Ivančić, Jambrešić, Markovčić, Mihanović*
- i) *u nekim zemljopisnim imenima: Desinić, Dragalić, Okić, Otrić, Zaprešić i izvedenicama od tih imena: desinićki, dragalićki, okićki, otrićki, zaprešićki. (URL2)*

3. PROBLEMI U IZGOVARANJU I PISANJU GLASOVA /č/ I /ć/

O problemu razlikovanja glasova, odnosno grafema č i ć pisao je Škarić (2001) u članku koji se bavi pitanjem pravopisa odnosno razlikama fonetske i fonološke transkripcije.

„Za postojeći se hrvatski pravopis tvrdi da on dobrim dijelom slijedi načelo fonološke transkripcije, ali da ima podosta i od fonetskoga, pa ponešto i od etimološkoga načina pisanja. Smatra se, a na temelju mjerenja, da bi bilo bolje za čitanje, pisanje i učenje kad bi pravopis bio dosljedan, tj. u slučaju hrvatskoga pravopisa dosljedno fonološki.

Način pisanja kroz stoljeća hrvatske pismenosti daju dovoljno indicija za tezu da se u doba prije prvoga službenog pravopisa 1892. intuitivno pisalo dosljednije fonološki nego što je to danas propisano.“ (Škarić 2001: 1)

Kako ističe Brozović (2002) Škarić „smatra da hrvatsku standardnu normu predstavlja ležerni razgovorni jezik velikih gradova, prvenstveno Zagreba“. Shodno tome, Škarić (2001) predlaže i izmjene u hrvatskome glasoslovlju, grafiji i ortografiji. Glasove /č/ i /ć/ svodi na glas /č/, a glasove /dž/ i /đ/ na glas /đ/. Navedene izmjene argumentira činjenicom da većina govornika ne provodi razlikovanje glasova /č/ i /ć/ u govornoj praksi, zbog čega dolazi do sve većeg odstupanja prilikom leksema koji sadrže te foneme, odnosno grafeme.

Brozović (2002) komentira Škarićeve teze i zaključuje da se norma ne treba stvarati na temelju razgovornoga jezika, već na naslijeđenome tradicionalnom normativnom sustavu. Napominje da je norma cjelina i kao takva „ne može imati jednu podlogu za izgovor pa onda i za pisanje, a drugu za gramatičke i rječničke osobine“ te zaključuje da kada bi Škarićeva teza bila prihvaćena, tada bi morali biti prihvaćeni i oblici *ja bi, mi bi, vi bi* u kondicionalu, a kao posljedica toga i veliki broj različitih barbarizama u rječniku.

„Problem glasova *č/ć* i *dž/đ* Brozović uspoređuje s istim izgovorom glasova i u drugim jezicima čijim govornicima on ne predstavlja problem. „Tako se glas *u* u poljskome (*u* i *ó*) i dugi *u* u češkome (*ú* i *ś*) piše dvojako uz savršeno identičan izgovor, pa nikome ništa.“ (Brozović 2002 prema Šveговиć 2012: 8)

Kako bi pokazao opreku između glasova /č/ i /ć/, Brozović (2002) suprotstavlja dva različita leksema: *spavačica* (žena koja spava) i *spavaćica* (odjeća za spavanje). Naposljetku zaključuje: „Zaista je neobična želja dezavuirati one koji govore u skladu s normom u korist onih koji normu ne poštuju.“

Različita stajališta autori pokazuju i u pitanju što se događa sa zubnim suglasnicima *t* i *d* kada se u tvorbi riječi, složenicama ili u morfološkim promjenama nađu ispred afrikata. Prema pravilu o jednačenju po zvučnosti, glas *d* bi trebao biti zamijenjen glasom *t*, a oba bi se glasa uz frikative *s* i *š* trebali stopiti u frikative *c*, *č*, *ć*.

„Suglasnici /t/ i /d/ ne izgovaraju se, ostajući i dalje fonemi, pred naslonjenicom *s* početnim /ć/, pa je pravilno govoriti primjerice [saće] (za /sad će/), [znaću] (/znat ću/), [vidjeću] (/vidjet ću/), [pašće] (/past će/ > [pasće] itd.“ (Škarić 1991: 349)

Škarić (1991 prema Runjić-Stoilova i Tomelić Ćurlin 2008: 44) ističe „da se suglasnici *t* i *d* ne izgovaraju ispred afrikata, ali ne i u proklitici i prefiksu“.

„Pravilno je izgovoriti npr. *znaću*/ za *znat ću* i *graće*/ za *grad će*. U hrvatskoj se gramatici (Barić i sur., 1995) za ovaj problem navodi da se suglasnici *t* i *d* ne izgovaraju ispred suglasnika *c* i *č* (npr. *otac* – /oca/, *ne* /otca/) te da se suglasnici *t* i *d* ispred afrikata izgovaraju dugo odnosno geminirano (npr. *nadcestar* – /nac:estar/, *bitci* i *bici* – /bic:il/, *koritce* i *korice* – /koric:e/, *radit ću* – /radić:u/ i dr.“ (Runjić-Stoilova i Tomelić Ćurlin 2008: 44–45)

Runjić-Stoilova i Tomelić Ćurlin (2008: 45) nadalje ističu da Brozović u svojim člancima „objašnjava zašto su geminirani ostvaraji afrikata mogući“:

„Kako suglasnik *t* pripada istom razredu glasnika kao *p* i *k* (okluzivima), a zvuk tipa *t* ugrađen je u početni dio afrikata *c*, *č*, *ć* te da ništa nije prirodnije nego da se duge afrikate u slavenskim jezicima fonološki reinterpetiraju u svijesti govornika kao skupovi dentala i afrikata (*t + c*, *č*, *ć*, odnosno *t + d*, *dž*, *đ*). Duga je afrikata, dalje navodi autor, u najviše slučajeva najčešća, prosječna i reprezentativna realizacija ovih skupova (Brozović, 1972/1973a/b: 130)“. (Runjić-Stoilova i Tomelić Ćurlin 2008: 45)

Baveći se „nekim načelnim pitanjima pravopisne i ortoepske norme“, Brozović (1972a: 15) ističe:

„U Hrvatskoj nije regulirano pisanje *d/t* ispred *c*, *ć*, *č* u primjerima kao *pod/tcrtati*, *od/tćušnuti*, *nad/tčovjek*. Sve su to, ovaj put, zaista pravopisna pitanja, koja treba da sredi ortografska norma. Ortoepska nam norma samo kazuje da se dental ispred *s* i *š* ne smije izostavljati u izgovoru, niti spajati s njima u afrikate *c* i *č* (izuzev donekle samo u osobito brzu tempu).“

U drugome pak radu Brozović upozorava:

„No čovječje uho ne reagira kao stroj u fonetskom laboratoriju, jer je svaki čovjek u svojem reagiranju omeđen fonološkim sustavom vlastitoga jezika (i drugih ako njima dobro vlada). Zato se npr. u fonološkom sustavu talijanskoga jezika, u kojem i dugi suglasnici i suglasnički skupovi imaju posve drugačije mjesto nego u slavenskim jezicima, dugo *č* i dugo *c* doživljavaju fonološki kao dvostruki isti suglasnici (npr. *braccio*, *pozzo* = [bra^ččo, po^čco] = /braččo, pocco/, »ruka, nadlaktica«, zdenac), jer su dugi suglasnici u talijanskome česti i dapače karakteristični za sustav, a skupovi tipa *kč*, *kc*, *pč*, *pc* i sl. posve nezamišljivi u talijanskim riječima, u tuđicama samo iznimni.“ (Brozović 1972b: 132)

Potom zaključuje:

„Za slavenske standardne jezike, i osobito za standardnu novoštokavštinu, dugi suglasnici nisu ni tipični ni česti, a u kombiniranju suglasničkih skupova vlada prilična sloboda, tako da su za nas primjeri kao *kúkci*, *Ščkče*, *kúpci*, *sljēpče* i sl. potpuno normalni. Kako pak suglasnik *t* pripada istomu razredu glasova kao *p* i *k*, a zvuk tipa *t* ionako je ugrađen u početni dio afrikata *c*, *č*, *ć* (kao što ćemo vidjeti), ništa nije naravnije nego da se dugi afrikati u slavenskim jezicima fonološki reinterpreteraju u svijesti govornih subjekata kao skupovi dental – afrikat, dakle u nas *t + c*, *č*, *ć*, (u kategoriji *A* i *d + 3*, *d*), to više što do dugih afrikata u nas i ne dolazi nego na spoju dvaju morfema (u najširem smislu toga termina) od kojih jedan završava na dental, a drugi se počinje afrikatom.“ (Brozović 1972b: 132–133)

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Cilj i svrha istraživanja

Rad se bavi odstupanjem od norme hrvatskoga standardnoga jezika pri pisanoj proizvodnji glasova /č/ i /ć/. Reprezentativni uzorak čine studenti. Cilj je istraživanja utvrditi u kolikoj mjeri studenti hrvatskoga jezika i književnosti odnosno studenti različitih studijskih grupa Sveučilišta u Zadru poštuju, odnosno narušavaju pravopisnu normu u pojavnica u kojima se javljaju glasovi /č/ i /ć/.

Svrha je istraživanja ukazati na najčešća odstupanja kod studenata hrvatskoga jezika i književnosti te kod studenata različitih studijskih grupa, ali i ukazati na razlog(e) odstupanja pri pisanoj proizvodnji glasova /č/ i /ć/ (npr. nedovoljno poznavanje pravila pri pisanju tih glasova, utjecaj narječja i sl.). Uz navedeno, istraživanjem će se utvrditi koriste li se studenti pravopisima hrvatskoga jezika i književnosti i u kojim situacijama.

4.2. Način istraživanja

Istraživanje se temelji na podacima dobivenim anketnim upitnikom. Anketni upitnik kreiran je u Google obrascima. Studentima je podijeljena poveznica na upitnik preko društvenih mreža, a upitniku su mogli pristupiti od 9. do 16. rujna 2020. godine. Studentima je napomenuto da je riječ o anonimnom i dobrovoljnom upitniku. Upitnik je koncipiran u tri dijela.

Prvi dio upitnika usmjeren je na opće karakteristike studenata poput spola, studijskoga smjera, razine i godine studija, materinskog govora (narječja) samih studenata te materinskoga govora (narječja) njihovih roditelja.

Drugi dio upitnika uključuje četiri zadatka. Prvi zadatak sadrži deset pojava u kojima su izostavljeni dijakritički znakovi (primjer 1). Ispitanici su trebali na prazne crte prepisati pojavnice pazeći na pisanje glasova /č/ i /ć/.

- (1) sendvic, voce, cistoca, djevojcicin, Medvešcak, skracen, Šibencanin, triješce, cevapcic, kapucino

U drugom zadatku ispitanici su trebali odabrati pravilno napisane pojavnice. Među deset ponuđenih pojava, pravilno napisanih bilo je osam, uključujući pojavnice Župančić¹⁰ (primjer 2).

- (2) smečkast, *čevapčić¹¹, *drščući, najjači, Čakovec, šaćica, Župančić, teleći, pečem, krećem

U trećem, pak, zadatku ispitanici su trebali odabrati nepravilno napisane pojavnice. Među deset ponuđenih pojava, nepravilno napisanih je bilo četiri (primjer 3).

- (3) čičak, *zacarano, činovnički, *pamčenje, *pećen, čevapčić, ribič, *plamićak

Četvrti, ujedno i posljednji zadatak, sadržavao je pet primjera (primjeri 4–8). Svaki primjer uključivao je dvije rečenice, a ispitanici su se trebali odlučiti za jednu, pazeći na fonološku opreku.

- (4) Likovna je izložba bila dobro posjećena. / Likovna je izložba bila dobro posjećena.
- (5) Vraćala je nad šalicom kave. / Vraćala je nad šalicom kave.
- (6) Moja je baka kupila novu spavaćicu. / Moja je baka kupila novu spavaćicu.
- (7) To su poznati crtači stripova. / To su poznati crtači stripova.
- (8) Poklonili smo mu novi brijači pribor. / Poklonili smo mu novi brijači pribor.

U trećem dijelu upitnika, ispitanici su se trebali izjasniti predstavlja li mi problem pisanje glasova /č/ i /ć/. Uzimajući u obzir Škarićevu tezu o izjednačavanju glasova /č/ i /ć/ na glas /č/ i Brozovićevu o njihovu neizjednačavanju, ispitanicima je postavljeno pitanje o razlikovanju, odnosno izjednačavanju navedenih glasova u govoru i u pismu. Naposljetku, od

¹⁰ Pojavnica koja završava na sufiks -čić, a označava slavensko prezime. Budući da u hrvatskom jeziku postoji prezime Župančić, studentima su oba odgovora priznata kao ispravna, a pri raščlambi odgovora utvrđivalo se koliko je studenata odabralo pojavnice *Župančić* kao točan odgovor, a koliko ih je smatralo da nije ispravno napisana.

¹¹ Zvezdicom su označene pojavnice koje nisu napisane u skladu s pravopisnom normom.

ispitanika se tražilo da se izjasne služe li se pravopisom te u kojim situacijama. Ako je odgovor bio potvrđan, ispitanici su trebali navesti pravopise kojima se služe.

4.3. Ispitanici

Grupu od 90 ispitanika činili su studenti različitih studijskih grupa Sveučilišta u Zadru. Najveći dio ispitanika studira kroatistiku (22 ispitanika). Ostale studijske grupe predstavlja manje od 10 ispitanika po studijskoj grupi odnosno kombinaciji ako je riječ o dvopredmetnom studiju. Zastupljene su sljedeće grupe: učiteljski studij (8 ispitanika), geografija (7 ispitanika), psihologija (6 ispitanika), kultura i turizam (5 ispitanika), rani i predškolski odgoj (4 ispitanika), informacijske znanosti (4 ispitanika), anglistika i hispanistika (4 ispitanika), arheologija (3 ispitanika), povijest umjetnosti (2 ispitanika), povijest (2 ispitanika), sestrinstvo (2 ispitanika), anglistika i rusistika (2 ispitanika), talijanistika i germanistika (2 ispitanika), podvodne znanosti i tehnologije (2 ispitanika). Po jedan ispitanik kao studijsku grupu (ili kombinaciju) navodi: germanistiku i anglistiku, talijanistiku i galicistiku, sociologiju i povijest umjetnosti, geografiju i talijanistiku, talijanistiku i sociologiju, filozofiju i katehetiku, anglistiku i talijanistiku, anglistiku i pedagogiju, germanistiku i povijest umjetnosti, pedagogiju i germanistiku, talijanistiku i hispanistiku, talijanistiku i etnologiju i antropologiju, anglistiku i sociologiju, katehetiku i geografiju te menadžment.

Tablica 1. Broj ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu.

	<i>svi ispitanici</i>	<i>filološke grupe</i>	<i>ostale grupe</i>	<i>kroatistika</i>	<i>druge filologije</i>
PS	50	24	26	12	12
DS	40	18	22	10	8
ukupno	90	42	48	22	20

S obzirom na razinu studija, 50 ispitanika studira na preddiplomskoj, a 40 ispitanika diplomskoj razini (tablica 1). Pri raščlambi rezultata ispitanici su podijeljeni u dvije skupine: filološke grupe i ostale grupe. Filološke grupe uključivale su studente različitih filologija (jednopredmetnih i dvopredmetnih¹²) – ukupno 42 ispitanika, sve ostale studijske grupe promatrane su zajedno bez obzira pripadaju li društvenim, humanističkim ili drugim

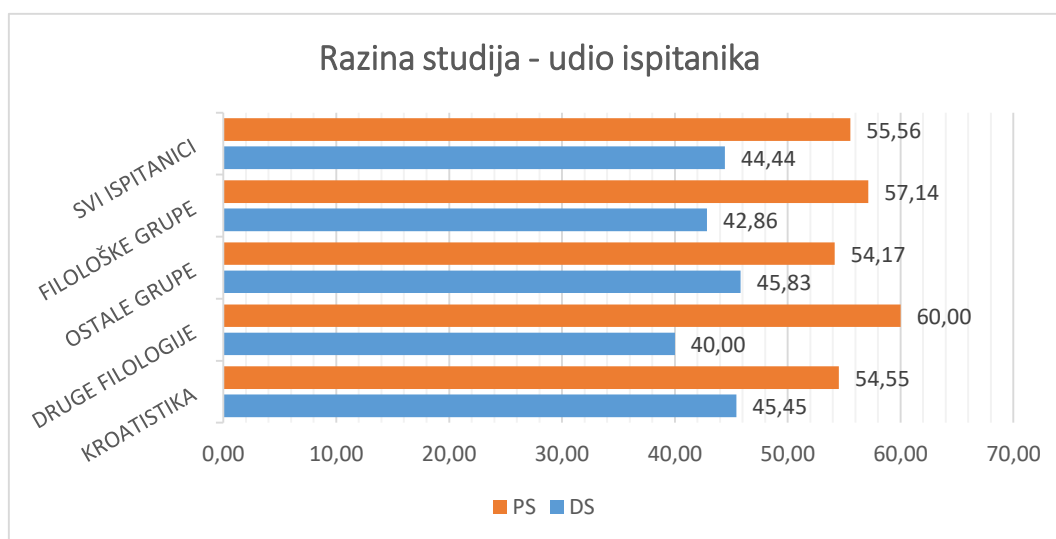
¹² Kod dvopredmetnih kombinacija vodilo se računa o tome da je barem jedna studijska grupa filološkoga usmjerenja.

znanostima – ukupno 48 ispitanika. Potom su studenti filoloških grupa podijeljeni u dvije podskupine: kroatistika – 22 ispitanika i druge filologije – 20 ispitanika.

Tablica 2. Udio ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu.

	<i>svi ispitanici</i>	<i>filološke grupe</i>	<i>ostale grupe</i>	<i>kroatistika</i>	<i>druge filologije</i>
PS	55,56	57,14	54,17	54,55	60,00
DS	44,44	42,86	45,83	45,45	40,00

Promotri li se udio ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu, zaključuje se da je 55,56 % ispitanika studenata preddiplomske razine, a 44,44 % studenta diplomske razine (tablica 2). Studenti preddiplomskih studija zastupljeniji su u svim promatranim grupama ispitanika. Raspon zastupljenosti studenata preddiplomskih studija kretao se od 54,17 % (ostale grupe) do 60 % (druge filologije), a raspon zastupljenosti studenata diplomskih studija od 40 % (druge filologije) do 45,83 % (ostale grupe) – slika 1.

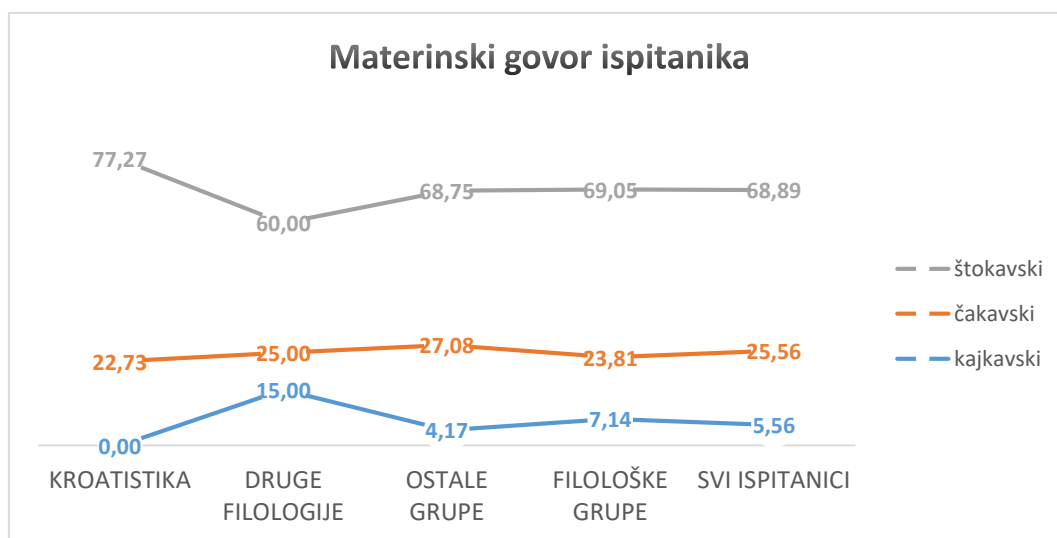

Slika 1. Udio ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu.

S obzirom na studijsku grupu, najviše je dakle ispitanika različitih studijskih grupa, njih 48. Među njima 26 ispitanika pripada preddiplomskoj, a ostalih 22 diplomskoj razini. Ispitanici različitih studijskih grupa čine više od polovine ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju, čak 53,33 %. Ostalih 46,66 % čine ispitanici filoloških grupa, od 42 ispitanika 24 se nalazi na preddiplomskoj, a 18 na diplomskoj razini studija. Unutar filoloških grupa, ispitanika hrvatskoga jezika i književnosti ima 22, preddiplomskoj razini pripada njih 12, a diplomskoj

10. Ispitanici hrvatskog jezika i književnosti čine tek 24,44 % svih ispitanika. Ispitanika drugih filologija ima 20. Kao i kod ispitanika hrvatskog jezika i književnosti, među njima je 12 ispitanika na preddiplomskoj razini, a preostalih je 8 na diplomskoj razini studija. Ispitanici drugih filologija čine 22,22 % svih ispitanika, nešto manje od ispitanika hrvatskog jezika i književnosti.

Prema materinskome govoru najviše ispitanika, njih 62, dolazi sa štokavskoga, a najmanje s kajkavskoga govornog područja, svega njih 5. Ostala 23 ispitanika dolaze s čakavskog govornog područja. Kada promatramo materinski govor ispitanika unutar filoloških grupa i ostalih grupa dobivamo sljedeće rezultate: filološke grupe broje 29 štokavaca, 10 čakavaca i 3 kajkavca. Ostale studijske grupe uključuju: 33 ispitanika štokavca, 13 čakavaca i 2 kajkavca. Usporedimo li studente kroatistike i studente drugih filologija, zaključujemo da je kroatista štokavaca 17, a čakavaca 5 dok kroatisti s kajkavskog govornog područja nisu sudjelovali u provedenom istraživanju. Ispitanika štokavaca drugih filologija je 12, čakavaca 5, kajkavaca 3. Dakle, može se zaključiti da se raspon udjela štokavaca kretao od 60 % (druge filologije) do 77,27 % (kroatisti) dok je udio štokavaca među svim ispitanicima iznosio 68,89 % (slika 2). Raspon udjela čakavaca kretao se od 22,73 % (kroatisti) do 27,08 % (ostale grupe), a u ukupnome ih je uzorku bilo 25,56 %. Raspon udjela kajkavaca kretao se od 0 % (kroatisti) do 15 % (druge filologije), a u ukupnom ih je uzorku bilo 5,56 %.

Slika 2. Materinski govor ispitanika.

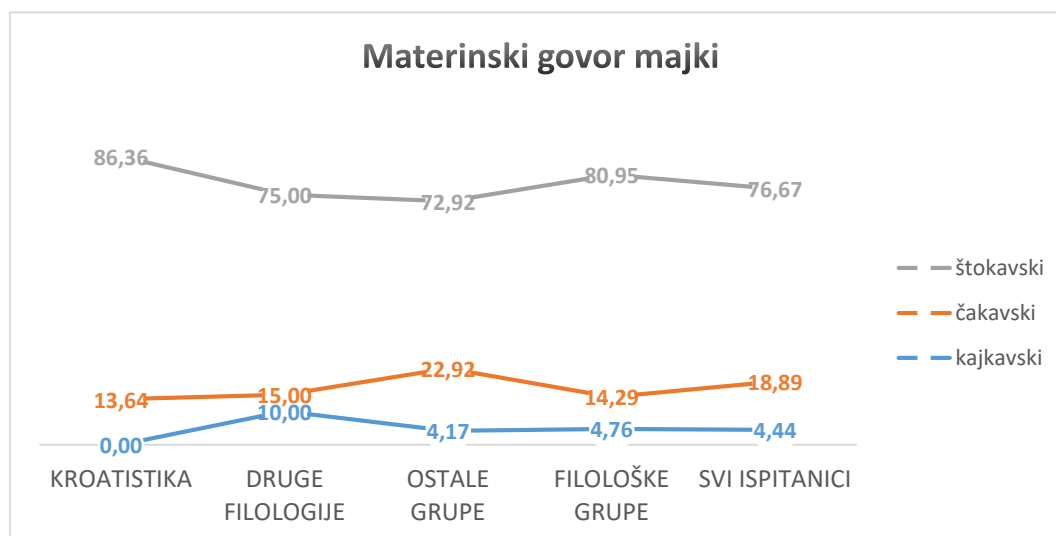
Kada je riječ o materinskome govoru roditelja ispitanika, rezultati su sljedeći: najviše je majki ispitanika sa štokavskoga govornog područja, njih je 69, dok je očeva sa štokavskoga

govornog područja nešto manje, njih je 66. Sa čakavskoga govornog područja dolazi 17 majki te 21 otac ispitanika. Kajkavskom govornom području pripadaju 4 majke i 3 oca ispitanika.

Ako promotrimo govor majke i oca unutar ispitanika filoloških grupa i ostalih grupa, zaključujemo da unutar filoloških grupa sa štokavskog govornog područja dolaze 34 majke i 32 oca ispitanika. Kod čakavskog govornog područja broj je znatno manji u oba slučaja. Majki ispitanika čakavskoga govora ima 6, a očeva 8. Kajkavskom govornom području pripadaju samo 2 majke te 2 oca ispitanika.

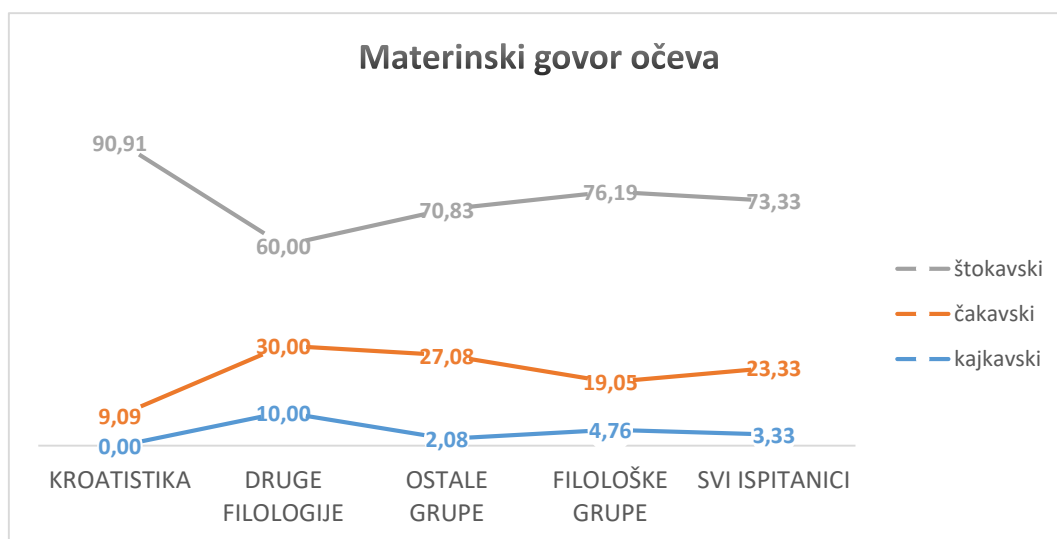
Što se tiče ispitanika ostalih grupa, rezultati su sljedeći: najveći broj otpada na štokavsko govorno područje s kojeg dolazi 35 majki i 34 oca ispitanika ostalih grupa, s čakavskoga govornog područja dolazi 11 majki i 13 očeva, a kajkavskom govornom područja pripadaju 2 majke i 1 otac.

Usporedimo li govor majki i očeva ispitanika kroatistike i ispitanika drugih filologija, dobit ćemo sljedeće rezultate: sa štokavskoga govornog područja dolazi 19 majki ispitanika studenata kroatistike dok je očeva 20. Znatno je manji broj majki i očeva ispitanika kroatistike s čakavskoga govornog područja. Broj majki s toga područja je 3, a očeva 2. Među ispitanicima kroatistike nije bilo kajkavskoga materinskog govora, ni kod majke ni kod očeva. Budući da kroatisti kajkavci nisu sudjelovali u istraživanju, takav je rezultat očekivan. Kod ispitanika drugih filologija, sa štokavskoga govornog područja dolazi 15 majki i 12 očeva, s čakavskoga 3 majke i 6 očeva dok kajkavskom pripadaju 2 majke i 2 oca ispitanika.

Slika 3. Materinski govor majki.

Dakle, može se zaključiti da se raspon udjela majki štokavki kretao od 72,92 % (ostale grupe) do 86,36 % (kroatisti) dok je udio majki štokavki svih ispitanika iznosio 76,67 % (slika 3). Raspon udjela majki čakavki kretao se od 13,64 % (kroatisti) do 22,92 % (ostale grupe), a u ukupnome ih je uzorku bilo 18,89 %. Raspon udjela majki kajkavki kretao se od 0 % (kroatisti) do 10 % (druge filologije), a u ukupnom ih je uzorku bilo 4,44 %.

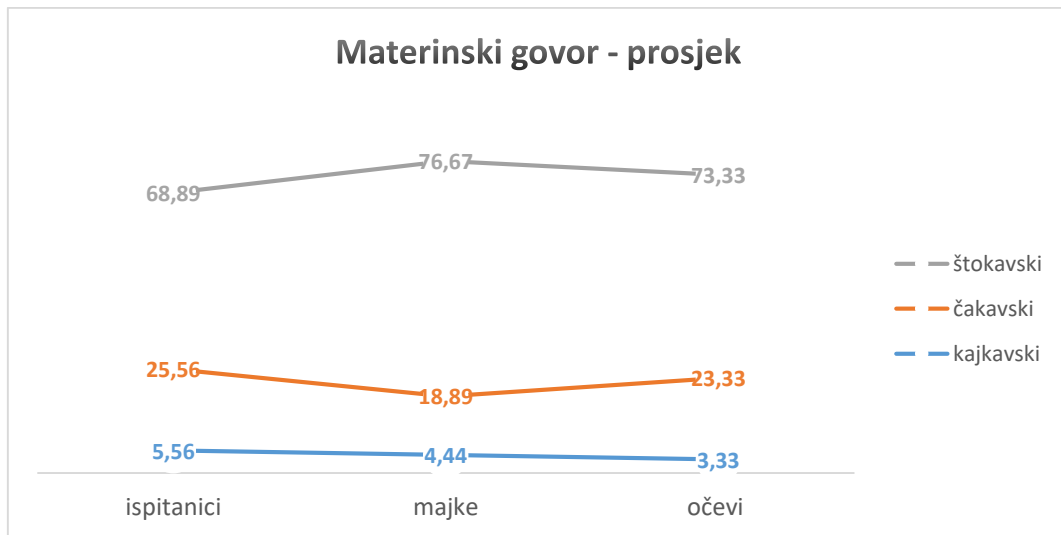
Slika 4. Materinski govor očeva.

Kada je riječ o materinskome govoru očeva, raspon se kretao od 60 % očeva štokavaca (druge filologije) do 90,91 % (kroatisti), očeva čakavaca od 9,09 % (kroatisti) do 30 % (druge filologije), a očeva kajkavaca od 0 % (kroatisti) do 10 % (druge filologije). U ukupnome je uzorku bilo 73,33 % očeva štokavaca, 23,33 % očeva čakavaca i 3,33 % očeva kajkavaca (slika 4).

Usporedi li se prosječna zastupljenost materinskoga jezika svih ispitanika, njihovih majki i očeva, dobiva se zanimljiv podatak i zaključuje da 68,89 % ispitanika obuhvaćenih ovim istraživanjem smatra da im je materinski govor neki od štokavskih govora. Istovremeno njih 73,33 % smatra da je štokavski materinski govor njihovih očeva, a 76,67 % da je štokavski materinski govor njihovih majki (slika 5).

Čakavski govor materinskim smatra 25,56 % ispitanika, nešto manje je očeva čakavaca (23,33 %), a majki čakavki je najmanje (18,89 %).

Kajkavski je najmanje zastupljen u ukupnome uzorku. Materinskim ga govorom smatra 5,56 % ispitanika, majki kajkavki je 4,44 %, a očeva kajkavaca 3,33 %.

Slika 5. Materinski govor ispitanika, majki i očeva (prosjek).

5. REZULTATI I RASPRAVA

U istraživanju je sudjelovalo 98 studenata različitih studijskih grupa Sveučilišta u Zadru. Pri obradi podataka utvrđeno je da je osam upitnika nepotpuno riješeno, stoga su analizirani odgovori 90 studenata. Detaljni podatci o ispitanicima prikazani su u prethodnom poglavlju. S obzirom na različite studijske smjerove, studenti su za potrebe raščlambe rezultata grupirani u dvije grupe. Prva grupu čine ispitanici filoloških studija (*filološke grupe*), a drugu grupu ispitanici ostalih različitih studija (*ostale grupe*). Unutar filoloških grupa, promatrat će se posebno dvije podgrupe. Prvu čine studenti hrvatskoga jezika i književnosti (*kroatistika*), a drugu studenti ostalih filologija (*ostale filologije*).

Raščlamba studentskih odgovora vezanih uz pisanje pojava s grafemom *č* i *ć* omogućit će uvid u ukupne rezultate, maksimalne i minimalne, kao i u to koje su pojavnice najuspješnije, a koje najlošije riješene. Posebno će se analizirati pojavnice *ćevapčić* (ponuđena u tri različite inačice i tri različita zadatka), *Medveščak / Medveščak* te *Župančić / Župančić*. Potom slijedi usporedba rezultata po grupama ispitanika te usporedba rezultata po materinskom govoru ispitanika. Za svaku grupu ispitanika bit će izračunat prosjek točnih odgovora, odnosno minimalan i maksimalan broj točnih odgovora. Prema tim rezultatima utvrdit će se koja je grupa ostvarila najveći odnosno najmanji uspjeh.

Istraživanje će biti zaključeno stavovima ispitanika o pravopisnoj normi. Ispitanici će se izjasniti stvaraju li im glasovi /*č*/ i /*ć*/ problem u izgovoru i pismu. Potom će se utvrditi koliko ispitanika poseže za pravopisom. Uz navedeno, utvrdit će se koji je pravopis najzastupljeniji među ispitanicima.

5.1. Grafem *č*

Ovladanost grafemom *č* ispitivala se na 16 pojava kroz četiri zadatka: 1. zadatak – 4 pojavnice, 2. zadatak – 4 pojavnice, 3. zadatak – 6 pojava i 4. zadatak – 2 pojavnice. U prvom zadatku trebalo je upisati grafem *č* na četiri pojavnice: *sendvič*, *djevojčičin*, *Šibenčanin*, *kapučino*. U drugom zadatku trebalo je odabrati četiri točno napisane pojavnice: *najjači*, *Čakovec*, *šačica*, *pečem*. Sve pojavnice u kojima se javlja grafem *č* bile su točno napisane. U trećem je, pak, zadatku bilo ponuđeno šest pojava s grafemom *č*. Tri pojavnice bile su točno napisane: *čičak*, *činovnički*, *ribič*. Ostale tri pojavnice bile su netočno napisane te ih je trebalo

odabrati (**zaćarano*, **pećen*, **plamićak*). U četvrtom zadatku trebalo je odabrati dvije rečenice u kojima je grafem č točno napisan: *Vračala je nad šalicom kave.*, *To su poznati crtači stripova.*

Ukupni rezultati svih ispitanika su sljedeći: najlošiji rezultat, 7 točnih odgovora (43,75 %), ostvario je jedan ispitanik, a najbolji je rezultat, svih 16 točnih odgovora, ponudilo troje ispitanika. Riječ je o jednom studentu preddiplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti koji, zanimljivo, dolazi sa čakavskoga govornog područja. Zanimljivo je da i druga dva ispitanika koja su ostvarila maksimalan rezultat također dolaze sa čakavskoga govornog područja, a riječ je o studentima diplomskoga studija povijesti umjetnosti. S druge strane, minimalan je rezultat imao jedan ispitanik. Riječ o studentu preddiplomskoga studija pedagogije i germanistike koji dolazi s kajkavskoga govornog područja. Budući da govornici kajkavskoga područja izjednačavaju glasove /č/ i /ć/ na glas /č/ u govoru i pismu, takav rezultat ne iznenađuje. Prosječno su ispitanici točno riješili 12,23 zadatka (76,46 % svih zadataka). Podatci o udjelu točnih odgovora svih grupa prikazani su u tablici 3.

Tablica 3. Udio točnih odgovora – grafem č.

	<i>svi ispitanici</i>	<i>filološke grupe¹³</i>	<i>ostale grupe</i>	<i>kroatistika</i>	<i>druge filologije</i>
min	43,75	43,75	50,00	56,25	43,75
prosjek	76,46	78,13	75,00	76,70	79,69
max	100,00	100,00	100,00	100,00	93,75

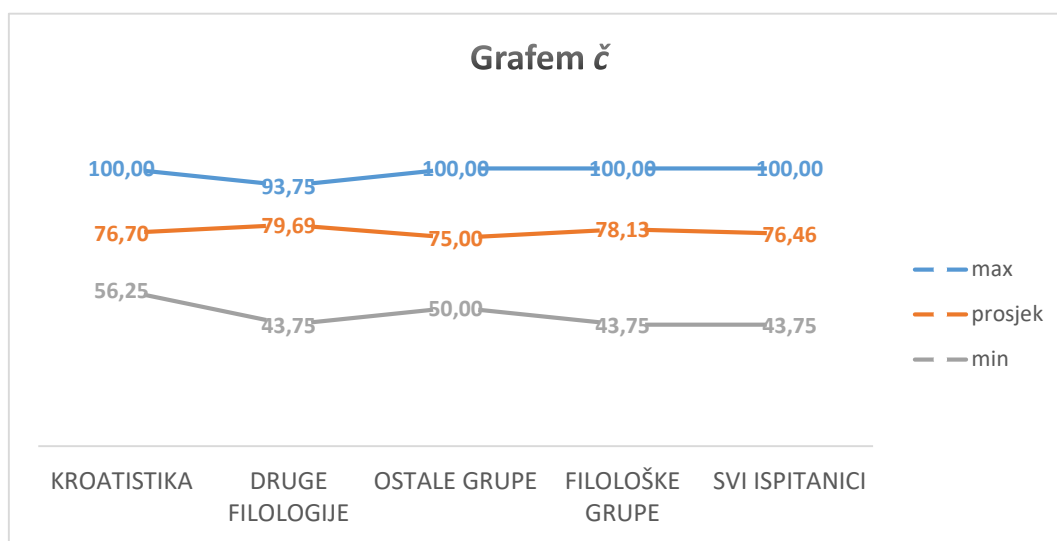
Rezultati filoloških grupa pokazuju da je prosječan broj točnih odgovora bio 12,5 (78,13 %), jedan je ispitanik točno riješio samo 7 zadataka (43,75 %), a jedan je ostvario maksimalan rezultat (16 točnih odgovora). Rezultati ostalih grupa razlikuju se od rezultata filoloških grupa. Ispitanici su prosječno točno riješili 12 zadataka (75 %), četvero je ispitanika točno riješilo 8 zadataka (50 %), a dvoje ih je ostvarilo maksimalan uspjeh.

Usporedba rezultata unutar filoloških grupa pokazuje da su kroatisti prosječno točno riješili 12,27 zadataka (76,7 %), a drugi filolozi 12,75 zadaka (79,69 %), što znači da su ostvarili prosječno bolji rezultat od kroatista. Minimalan rezultat, 9 točnih odgovora (56,25 %), kod kroatista imala su dva ispitanika štokavca, a svih 16 zadataka točno je riješio samo jedan ispitanik, također štokavac. Najlošiji rezultat među ostalim filozima, 7 točnih odgovora

¹³ Skupni rezultati kroatista i drugih filoloških grupa.

(43,75 %), ostvario je jedan ispitanik (kajkavac) dok ih je četvero (troje štokavaca i jedan čakavac) točno riješilo 15 zadataka (93,75 %).

Na slici 6 prikazan je udio točnih odgovora (minimalan, prosječan i maksimalan) za sve grupe ispitanika. Zaključuje se da su prosječno bolji uspjeh ostvarili studenti filoloških grupa (78,13 %) od ispitanika ostalih grupa (75 %) dok su unutar filoloških grupa uspješniji bili ispitanici studenata drugih filologija (79,69 %) od ispitanika studenata kroatistike (76,70%). Ipak minimalan rezultat bio je bolji među kroatistima (56,25 %) nego među drugim filolozima (43,75 %) čiji niti jedan ispitanik nije postigao maksimalan rezultat.

Slika 6. Udio točnih odgovora – grafem č.

Kada se promatra točnost svake pojavnice, ispitanici su najbolje riješili zadatke *Šibenčanin* i *Čakovec*. Točan odgovor ponudilo je 89 (98,89 %) ispitanika. Za navedene primjere vrijede pravila da se glas, odnosno grafem č piše u imeničkom sufiksu *-čanin* (tvorba etnika) odnosno u nekim kajkavskim geografskim imenima. Najlošije riješeni primjer svih ispitanika bio je *šačica*. Čak je 69 ispitanika (76,67 %) pogrešno riješilo taj zadatak. Riječ je o pojavnici za koju vrijedi pravilo da se grafem č piše u imeničkom sufiksu *-čica* (tvorba umanjjenica).

Filološke grupe najbolje su riješile primjere *Šibenčanin*, *Čakovec* i *sendvič*. Svih četrdeset i dvoje ispitanika točno ih je riješilo. U nekim pojavnicama postanak glasa, odnosno grafema č nije vidljiv, takav je slučaj s pojavnicom *sendvič*. Najlošije riješeni primjer bilo je *djevojčičin*. Samo je 9 ispitanika (21,43 %) točno riješilo taj primjer, a ostala 33 ispitanika (78,57 %) netočno. Budući da se pri tvorbi (posvojnih) pridjeva od imenica ž. r. koje završavaju

sufiksom *-ica* često u govoru ne provodi palatalizacija, odgovor *djevojčicin*, ne iznenađuje. Pri tvorbi tog pridjeva u standardnom se jeziku palatalizacija obvezno provodi te je točan odgovor samo pridjev *djevojčičin*.

Ispitanici ostalih grupa najbolje su riješili primjere *Šibenčanin*, *Čakovec* i *najjači*. Te je primjere točno riješilo ukupno 47 ispitanika (97,92 %). Najlošije su riješili primjer *šačica*. Samo je 10 ispitanika (20,83 %) ponudilo točan odgovor dok ih je 38 (79,17 %) netočno odgovorilo.

Kad je riječ o studentima kroatistike i drugih filologija, svih 22 ispitanika kroatista točno je riješilo primjere *sendvič*, *Šibenčanin*, *Čakovec* i rečenicu *To su poznati crtači stripova*. U primjeri *crtači* (u značenju osoba koje crtaju) kroatisti su prepoznali fonološku opreku glasova /č/ i /ć/. Najveći su im problem stvarale pojavnice *djevojčičin* i *šačica*, koje je čak 17 kroatista pogrešno riješilo, što znači da ih je samo 22,73 % točno riješilo. Ostali filolozi najuspješniji su bili u primjerima *sendvič*, *Šibenčanin*, *Čakovec* i *najjači*. Svih ih je 20 ispitanika točno riješilo. Glas odnosno grafem *č* rezultat je palatalizacije u superlativu pridjeva *jak* prema fonemu /k/ u osnovi riječi. Kao i kroatistima, najviše je problema bilo s primjerom *djevojčičin* koji je točno riješilo samo četvero ispitanika dok se preostalih 16 (80 %) nije vodilo pravilom o provođenju palatalizacije pri tvorbi toga pridjeva.

Primjer *djevojčičin* stvarao je dakle problem većini ispitanika. Čak je 66 (73,33 %) ispitanika pogrešno riješilo taj zadatak. Zanimljivo je da su ispitanici ostalih grupa uspješnije riješili primjer *djevojčičin* nego što su to učinili ispitanici filoloških grupa. Točno riješen primjer *djevojčičin* zabilježen je kod 15 ispitanika ostalih grupa (31,25 %), odnosno kod 9 ispitanika filoloških grupa (21,43 %). Valja istaknuti da su ispitanici kroatistike ipak najbolje riješili taj primjer, njih je 17 (77,27 %) dalo točan odgovor.

5.2. Grafem *ć*

Ovladanost grafemom *ć* ispitivala se na 13 pojava kroz četiri zadatka: 1. zadatak – 3 pojavnice, 2. zadatak – 4 pojavnice, 3. zadatak – 3 pojavnice i 4. zadatak – 3 pojavnice. U prvom zadatku trebalo je upisati grafem *ć* na tri pojavnice: *voće*, *skraćten*, *triješće*. U drugom zadatku trebalo je odabrati četiri točno napisane pojavnice: *smečkast*, *drščući*, *teleći*, *krećem*. Samo je pojava *drščući* bila netočno napisana, ostale tri su bile točno napisane. Za razliku od drugoga zadatka, u trećem je trebalo odabrati netočno napisane pojavnice. Bile su ponuđene tri pojavnice s grafemom *ć*, sve tri pogrešno napisane. Kao takve trebalo ih je sve odabrati. Riječ je pojavnicama: **obučar*, **pamćenje*, **pečnica*. U četvrtom zadatku trebalo je odabrati

tri rečenice u kojima je grafem *ć* točno napisan: *Likovna je izložba bila dobro posjećena.*, *Moja je baka kupila novu spavaćicu.*, *Poklonili smo mu novi brijaći pribor.*

Ukupni rezultati svih ispitanika su sljedeći: najlošiji rezultat, 6 točnih odgovora (46,15 %), ostvario je jedan ispitanik, štokavac, student arheologije, a najbolji je rezultat, svih 13 točnih odgovora, ponudilo desetero ispitanika. Ispitanici su dakle bili uspješniji u rješavanju pojava u kojima se pojavljuje grafem *ć*. Prisjetimo se, samo je troje ispitanika ostvarilo maksimalan rezultat kada je riječ o pojavnicama u kojima se pojavljuje grafem *č*. Među desetero ispitanika dvoje su studenti kroatistike (PS i DS). Student preddiplomske razine dolazi sa štokavskoga govornog područja, a student diplomskog studija s čakavskog. Među preostalih osmero šestoro je studenata preddiplomskoga studija (anglistika i hispanistika, geografija, germanistika i anglistika, kultura i turizam, podvodne znanosti i tehnologija, germanistika i povijest umjetnosti) i dvoje studenata diplomskoga studija (arheologija, geografija). S čakavskoga govornog područja dolazi troje ispitanika, a sa štokavskoga petero.

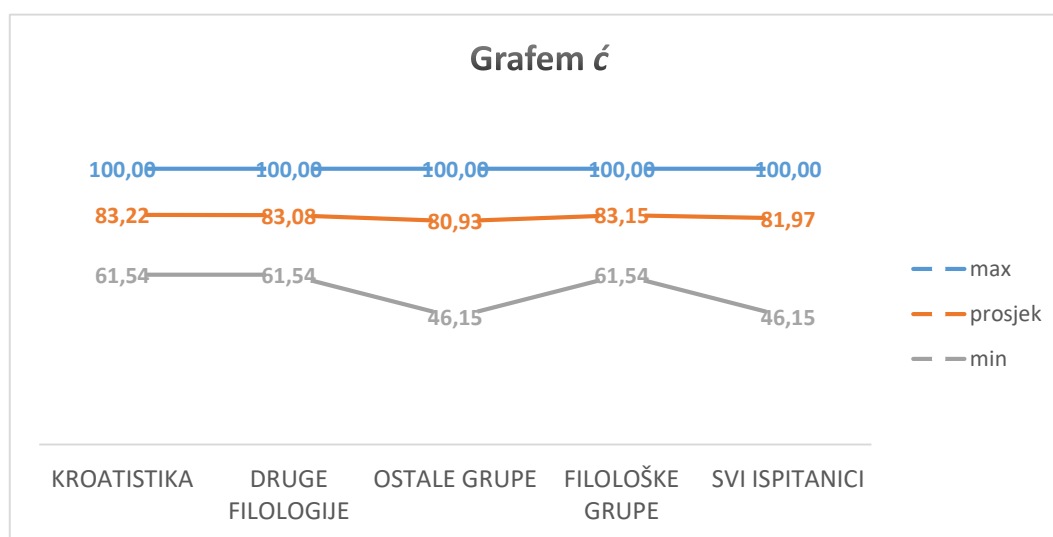
Podsjetimo, minimalan je rezultat, odnosno samo 6 točnih odgovora ostvario student koji dolazi sa štokavskoga govornog područja pa je njegov (ne)uspjeh pomalo neočekivan. No promotrimo li materinski govor majke ispitanika, rezultat postaje jasniji. Majka je čakavka stoga se može pretpostaviti da je utjecaj čakavskoga govora majke, iako ga ispitanik ne smatra materinskim, utjecao na razlikovanje odnosno nerazlikovanje glasova /č/ i /ć/ u govoru i pismu. Prosječno su ispitanici točno riješili 10,66 zadataka (81,97 % svih zadataka). Podatci o djelu točnih odgovora svih grupa prikazani su u tablici 4.

Tablica 4. Udio točnih odgovora – grafem *ć*.

	<i>svi ispitanici</i>	<i>filološke grupe</i>	<i>ostale grupe</i>	<i>kroatistika</i>	<i>druge filologije</i>
min	46,15	61,54	46,15	61,54	61,54
prosjek	81,97	83,15	80,93	83,22	83,08
max	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Ispitanici filoloških grupa u prosjeku su točno riješili 10,81 primjer (83,15 %), minimalan rezultat iznosio je 8 (61,54 %) točnih odgovora, jedan ispitanik štokavac, a svih 13 točnih odgovora ponudilo je petero ispitanika, troje štokavaca i dvoje čakavaca. Prosječan broj točnih odgovora ispitanika ostalih grupa nešto je manji i iznosi 10,52 točna odgovora (80,93 %), jedan je ispitanik, štokavac točno riješio samo 6 primjera (46,15 %), a 13 primjera točno je riješilo četvero ispitanika, troje štokavaca i jedan čakavac.

Usporedba rezultata unutar filoloških grupa pokazuje da su kroatisti prosječno točno riješili 10,82 zadataka (83,22 %), a drugi filolozi 10,8 zadataka (83,03 %), što znači da su ostvarili prosječno neznatno lošiji rezultat od kroatista. Minimalan rezultat, 8 točnih odgovora (61,54 %), kod kroatista je ostvario jedan ispitanik štokavac, a svih 13 zadanih pojava točno je riješio dvoje ispitanika, jedan štokavac i jedan čakavac. Najlošiji rezultat među ostalim filozima, također 8 točnih odgovora, ostvario je također jedan ispitanik štokavac, dok je troje ispitanika (dvoje štokavaca i jedan čakavac) točno riješilo svih 13 zadataka.

Slika 7. Udio točnih odgovora – grafem ć.

Na slici 7 prikazan je udio točnih odgovora (minimalan, prosječan i maksimalan) za sve grupe ispitanika. Zaključuje se da su prosječni rezultati među filološkim grupama gotovo ujednačeni: sve filološke grupe – 83,15 %, kroatisti – 83,22 %, druge filologije – 83,08 %. Prosječan rezultat ostalih studijskih grupa bio je manji i iznosio je 83,93 % dok je prosječan rezultat svih ispitanika bio 81,97 %. I dok su filolozi općenito ostvarili bolji minimalan rezultat (61,54 %), minimalan rezultat ispitanika ostalih grupa iznosio je samo 46,15 %.

Kada se promatra točnost svake pojavnice, svih je 90 ispitanika točno riješilo primjere *voće*, *skraćén* i *teleći*. U pojavnici *voće* nije vidljiv postanak glasa odnosno grafema ć. Za pojavnici *skraćén* vrijedi pravilo da grafem ć dolazi u glagolskome pridjevu trpnom prema *t* u osnovi riječi. Na *teleći* se, pak, odnosi pravilo da grafem ć dolazi u pridjevnom sufiksu *-eći*. Ispitanici su najlošije riješili primjer *obučar*. Točan je odgovor ponudilo samo 39 ispitanika (43,33 %). Valja naglasiti da grafem ć u pojavnici *obučar* dolazi prema infinitivnom obliku *obući*, *obuti*.

Dakle, i ispitanici filoloških grupa i ispitanici ostalih grupa točno su riješili primjere *voće*, *skraćén* i *teleći*. Pojavnica *obučar* u objema je grupama bila najlošije riješena. Točno ju je riješio 21 ispitanik filoloških grupa (50 %) odnosno samo 18 ispitanika ostalih grupa (37,5 %).

Zanimljivo je usporediti kroatiste i ostale filologe. Svih 22 kroatista točno je riješilo primjere *voće*, *skraćén* i *teleći*. Najlošije su riješili primjer *obučar*. Točan odgovor dalo je njih 10 (45,45 %). Ostali filolozi postigli su sto postotan uspjeh u primjerima *voće*, *skraćén*, *triješće* i *teleći*. Prethodno su objašnjena pravila za primjere *voće*, *skraćén* i *teleći*. Pravilo koje se primjenjuje za pojavnicu *triješće* glasi da grafem *ć* dolazi u nekim tvorenicama prema *sk* u osnovi riječi (*trijeska*). Ostalim filolozima najveći je problem predstavljala pojavnica *dršćući* koju je točno riješilo 10 ispitanika (50 %). Kroatisti su ostvarili nešto bolji rezultat kad je riječ o toj pojavnici – ukupno 12 točnih odgovora (54,55 %). *Dršćući* je glagolski prilog sadašnji, a grafem *ć* uvijek dolazi u takvim oblicima jer je sastavni dio nastavka *-ći* kojim se tvori glagolski prilog sadašnji.

5.3. Grafemi *č* i *ć*

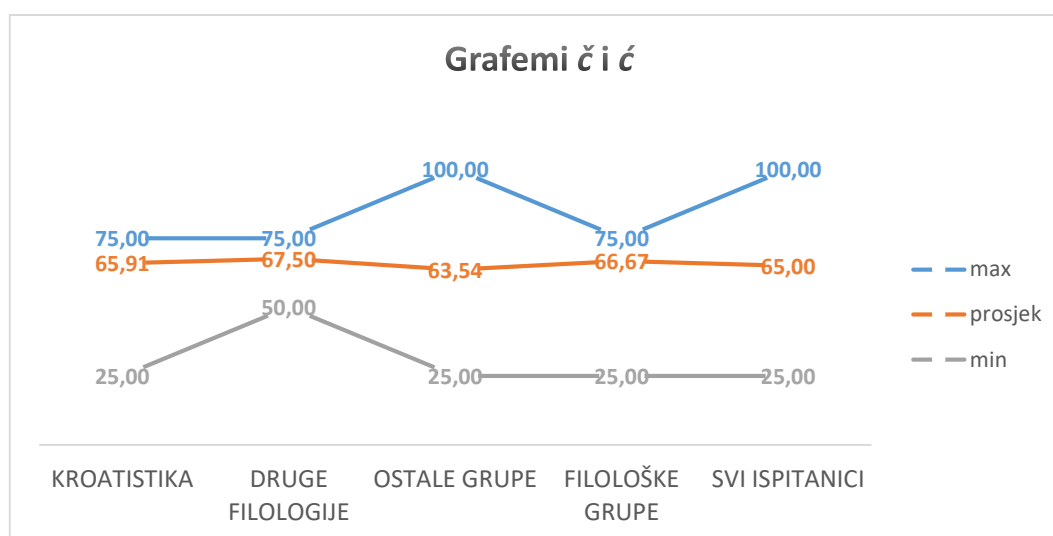
U trima zadacima bile su ponuđene pojavnice koje su sadržavale oba glasa odnosno grafeme *č* i *ć*: 1. zadatak – 2 pojavnice, 2. zadatak – 2 pojavnice i 3. zadatak – 1 pojavnica. U prvom zadatku trebalo je upisati grafeme *č* i *ć* u pojavnicama *čistoća* i *ćevapčić*. Treća pojavnica iz prvoga zadatka (*Medveščak*) specifična je po tome što su prema Institutovu pravopisu dozvoljene inačice *Medveščak* i *Medvešćak* pa ta pojavnica nije ušla u prosjek točnih odgovora, već se pri raščlambi utvrđivalo koliko je studenata odabralo koju pojavnicu. U drugom su zadatku bile ponuđene pojavnice *ćevapčić* i *Župančić*, a ispitanici su trebali odabrati točno napisane pojavnice. Pojavnica *ćevapčić* bila je netočno napisana dok je pojavnica *Župančić* bila točno napisana ako se uzme u obzir da završava sufiksom *-čić* i označava slavensko prezime. Budući da u hrvatskom jeziku prezimena češće završavaju sufiksom *-čić* te da je u Hrvatskoj potvrđeno prezime *Župančić*, oba su odgovora priznata kao ispravna, a pri raščlambi se utvrđivalo koliko je studenata odabralo pojavnicu *Župančić* kao točan odgovor, a koliko ih je smatralo da nije ispravno napisana. Dakle, ta pojavnica također nije uzeta u obzir pri računanju udjela točnih odgovora niti među pojavnicama s grafemom *č* niti među pojavnicama s grafemom *ć*. U trećem je zadatku, u kojemu su ispitanici trebali odabrati neispravno napisane pojavnice, ponovno bila ponuđena pojavnica *ćevapčić*, ovaj put ispravno napisana.

Dakle, pri utvrđivanju točnih odgovora raščlanjivana su četiri zadatka s pojavnicama *čistoća* i *čevapčić*. Promotrimo li ukupne rezultate svih ispitanika, zaključujemo da je prosječan broj točnih odgovora po ispitaniku iznosio 2,6 (65 %), minimalan broj točnih odgovora iznosio je 1 (25 %), a maksimalan 4. Samo je jedan ispitanik ostvario maksimalan rezultat. Riječ je o studentu diplomskog učiteljskog studija, a materinski mu je govor čakavski. Tri točna odgovora ponudilo je 56 ispitanika, dva točna odgovora 29 ispitanika, a samo jedan točan odgovor četvero ispitanika: jedan student preddiplomskoga studija kroatistike čakavac, jedan student preddiplomskoga studija kulture i turizma čakavac, jedan student diplomskog studija sociologije i povijesti umjetnosti također čakavac te jedan student diplomskog učiteljskog studija štokavac. Podatci o udjelu točnih odgovora svih grupa prikazani su u tablici 5.

Tablica 5. Udio točnih odgovora – grafemi č i ć.

	<i>svi ispitanici</i>	<i>filološke grupe</i>	<i>ostale grupe</i>	<i>kroatistika</i>	<i>druge filologije</i>
min	25,00	25,00	25,00	25,00	50,00
prosjeak	65,00	66,67	63,54	65,91	67,50
max	100,00	75,00	100,00	75,00	75,00

Ispitanici filoloških grupa prosječno su riješili 2,7 zadataka (67,5 %), minimalno su riješili 2 zadatka (50 %), a maksimalno 3 zadatka (75 %). Ostale grupe ostvarile su nešto lošiji prosječan rezultat. Prosječan broj točnih odgovora iznosi 2,54 (63,54 %), minimalno su riješili također samo 1 zadatak (25 %), a maksimalno sva 4 zadatka (100 %).

Slika 8. Udio točnih odgovora – grafemi č i ć.

Promotrimo li uspjeh kroatista i ostalih filologa unutar filoloških grupa, zaključujemo da su kroatisti prosječno točno riješili 2,64 zadatka (65,91 %), a drugi filolozi prosječno 2,7 zadatka (67,5 %). Maksimalan rezultat u objema grupama bio je istovjetan – 75 % (3 točno riješena zadatka), a lošiji minimalan rezultat ostvarili su kroatisti – 25 % (samo 1 točan odgovor) nego ostali filolozi – 50 % (2 točna odgovora). Na slici 8 prikazan je udio točnih odgovora (minimalan, prosječan i maksimalan) za sve grupe ispitanika.

Najbolje riješeni primjer svih ispitanika bila je *čistoća*. Riječ je o pojavnici s imeničkim sufiksom *-oća*. Svih 90 ispitanika točno je riješilo navedeni zadatak.

5.3.1. Grafem č i ć – poavnica *ćevapčić*

Poavnica *ćevapčić* bila je ponuđena u tri različita zadatka. U prvom zadatku trebalo je upisati točne dijakritičke znakove na poavnicu. Potom je u drugom zadatku trebalo odabrati točno napisane poavnice, poavnica *ćevapčić* bila je netočno napisana, pa kao takvu nije je trebalo odabrati. Za razliku od drugog, u trećem se zadatku tražio odabir netočnih poavnica. Poavnica *ćevapčić* bila je točno napisala, stoga je nije trebalo odabrati.

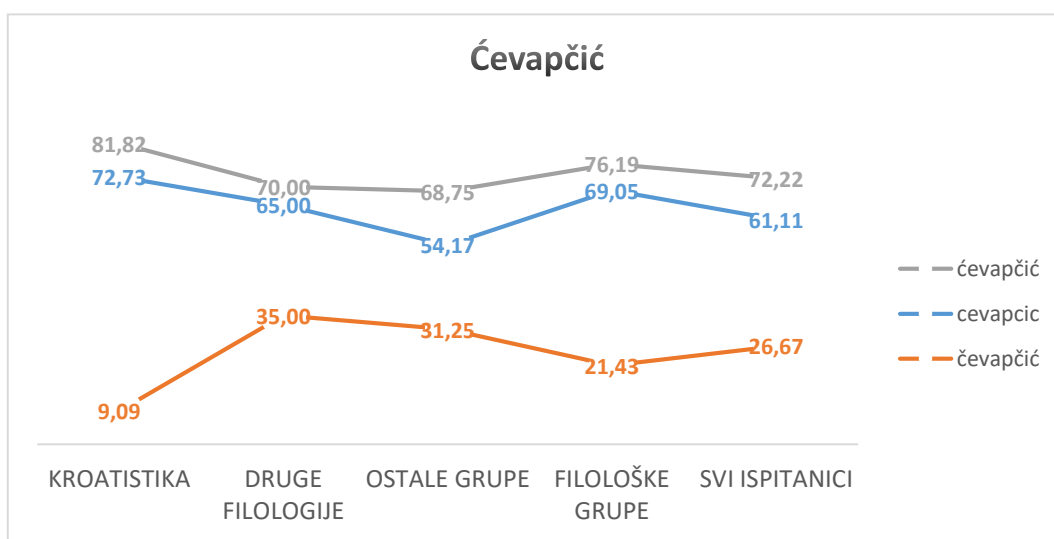
Promotrimo li ukupne rezultate, dolazimo do zanimljivih zaključaka. Prvi je zadatak posebice zanimljiv jer su ispitanici ponudili čak tri različite inačice poavnice *ćevapčić*. U prvom je zadatku 55 ispitanika (61,11 %) dalo točan odgovor, a 35 ispitanika (38,89 %) netočan. Uz točnu inačicu *ćevapčić*, 27 puta (30 %) zabilježena je inačica *čevapčić*, 5 puta (5,55 %) inačica *čevapčić* i 3 puta (3,33 %) inačica *ćevapčić*. U drugom je zadatku čak 66 ispitanika (73,33 %) pogrešno odabralo inačicu *čevapčić*. U trećem je, pak, zadatku 25 ispitanika (27,78 %) odabralo točno napisanu poavnicu *ćevapčić* misleći pritom da je netočno napisana. S obzirom na to da je inačica *čevapčić* u svakodnevnom govoru češća, iako pogrešna, ispitanicima je stvarala probleme pri rješavanju ovih zadataka, posebice drugoga. Podatci o udjelu točnih odgovora svih grupa prikazani su u tablici 6 i na slici 9.

Tablica 6. Udio i prosjek točnih odgovora – poavnica *ćevapčić*.

	<i>svi ispitanici</i>	<i>filološke grupe</i>	<i>ostale grupe</i>	<i>kroatistika</i>	<i>druge filologije</i>
<i>cevapcic</i>	61,11	69,05	54,17	72,73	65,00
<i>čevapčić</i>	26,67	21,43	31,25	9,09	35,00
<i>ćevapčić</i>	72,22	76,19	68,75	81,82	70,00
prosjek	53,33	55,56	51,39	54,55	56,67

Prosjek točnih odgovora svih ispitanika iznosi 53,33 %. Filološke grupe imaju veći prosjek točnih odgovora (55,56 %) od ostalih grupa (51,39%). Promotrimo li prosjek točnih odgovora kroatista i drugih filologa, zaključujemo da su kroatisti u prosjeku bili manje uspješni (54,55 %) od ostalih filologa (56,67 %).

Usporedimo li rezultate filoloških grupa s rezultatima ostalih grupa, zaključujemo da je prvi zadatak, odnosno upisivanje dijakritičkih znakova na pojavnicu *čevapčić*, točno riješilo 29 (69,05 %) ispitanika. Drugi zadatak većini je ispitanika filoloških grupa predstavljao problem. Samo ih je 9 (21,43 %) točno riješilo taj zadatak. Treći su zadatak filološke grupe znatno uspješnije riješile, tj. 32 ispitanika (76,19 %) točno su riješila taj zadatak. Ostale su grupe najuspješnije također bile u trećem zadatku, iako u manjem postotku od filologa. Treći je zadatak točno riješilo 33 ispitanika (68,75 %). Nešto su manje uspješni bili ispitanici ostalih grupa i u prvome zadatku u usporedbi s filolozima. Zadatak je točno riješilo 26 ispitanika (54,17 %). Najmanje su bili uspješni u rješavanju drugog zadatka, samo ih je 15 (31,25 %) ponudilo točan odgovor, iako su taj zadatak riješili značajno uspješnije od studenata filoloških grupa (31,25% : 21,43 %).

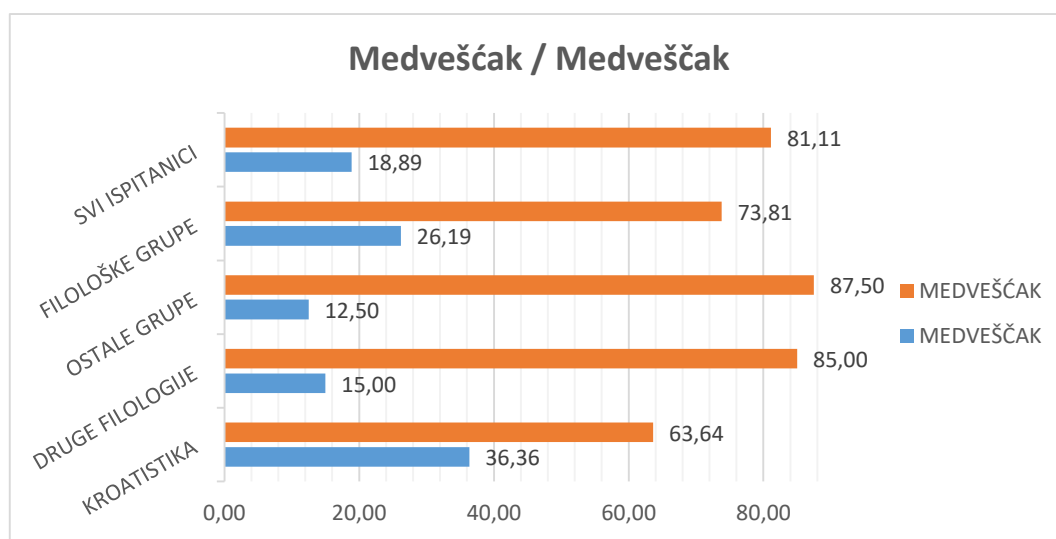
Slika 9. Udio točnih odgovora – pojavnica *čevapčić*.

Usporedimo li rezultate ispitanika studenata kroatistike s rezultatima studenata drugih filologija zaključujemo da su kroatisti bili uspješniji u prvom zadatku od ostalih filologa. Pojavnicu *čevapčić* u prvome je zadatku točno riješilo 16 kroatista (72,73 %) odnosno 13 ostalih filologa (65 %). Drugi je, pak, zadatak bio relativno neuspješan za obje grupe, kroatistima se pokazao čak i težim nego ostalim filolozima. Samo je dvoje kroatista (9,09 %) točno riješilo taj

zadatak u usporedbi sa 7 studenata drugih filologija (35 %). U trećem su zadatku kroatisti ipak bili opet uspješniji – 18 ih je ponudilo točan odgovor (81,82 %) u usporedbi s 14 studenata drugih filologija (70 %) kojima je to uspjelo.

5.3.2. Grafem č ili ć – pojava Medveščak / Medveščak

Pojavnica *Medveščak / Medveščak* zanimljiva je zbog svoje dvojnosti u pisanju, ali i u izgovoru. *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje navodi uporabu obaju likova. Pojavnica *Medveščak* s grafemom č, u skladu je sa standardnojezičnom normom dok je pojava *Medveščak* s grafemom ć u skladu s mjesnim izgovorom. Suprotno tomu, Lj. Jonke (1956: 30) inzistira na uporabi samo jednog oblika te pojavnice, onoga s grafemom č. Daje objašnjenje da pri pisanju vlastitih imena koja potječu iz kajkavskog narječja, treba pogledati kako bi te pojavnice glasile u štokavskom narječju. Ako bi ondje bio glas /č/, piše se grafem č, odnosno ako bi bio glas /ć/, piše se grafem ć. Pojavnica *Medveščak* završava starijim hrvatskim nastavkom -ščak, koji je postao od -skjak. Tu je, dakle, vidljivo da je č postalo od k i u kajkavskom i u štokavskom narječju, zaključuje Jonke.

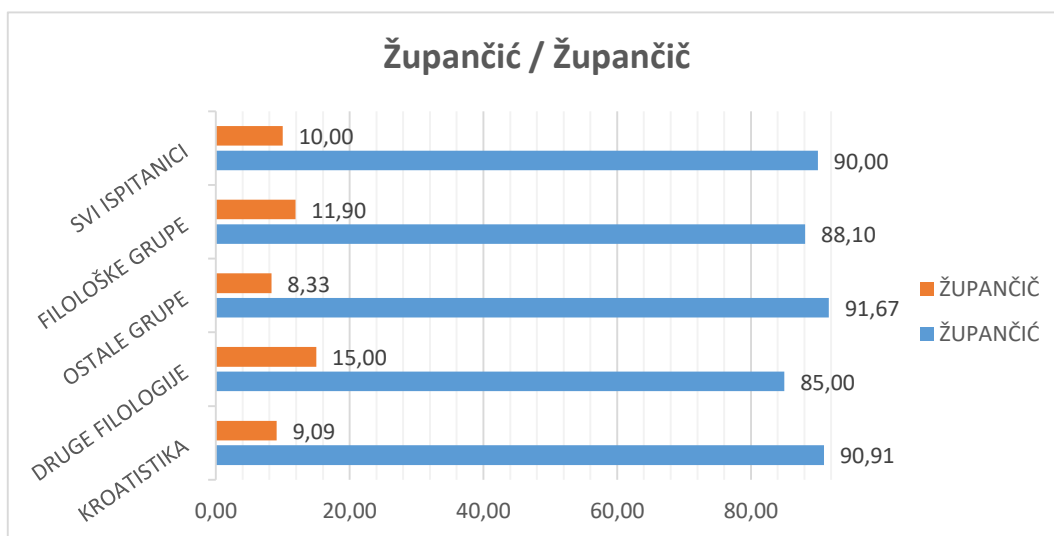
Slika 10. Udio odgovora – pojava *Medveščak / Medveščak*.

Budući da su obje inačice dozvoljene prema Institutovu pravopisu, a upitnik je sastavljen na temelju pravila iz njega, pojava *Medveščak / Medveščak* nije ušla u prosjek točnih odgovora. No bitno je primijetiti da se znatan broj ispitanika odlučio za inačicu *Medveščak*, njih čak 73 (81,11 %) dok je preostalih 17 (18,89 %) ispitanika prednost dalo inačici *Medveščak* (slika 10).

Promotrimo li odabire ispitanika unutar grupa, uočavamo da je od 42 ispitanika filoloških grupa 31 ispitanik (14 ispitanika kroatista i 17 studenata drugih filologija) prednost dao inačici *Medveščak* čiji je udio u odgovorima filoloških grupa 73,81 %, u odgovorima kroatista 63,64 %, a u odgovorima studenata drugih filologija 85 %. Samo se 11 ispitanika filoloških grupa odlučilo za inačicu *Medveščak* (26,19 %), među njima 8 kroatista (36,36 %) i 3 ispitanika studenta drugih filologija (15 %). Od 48 studenata ostalih grupa čak ih je 42 (87,50 %) dalo prednost inačici *Medveščak* dok se preostalih 6 (12,5 %) odlučilo za inačicu *Medveščak*.

5.3.3. Grafem č ili ć – pojavnica *Župančić* / *Župančić*

Posljednja pojavnica u ovoj skupini, a koja također nije ušla u prosjek rezultata svih pojavnica s grafemima *č* i *ć* je pojavnica *Župančić* / *Župančić*. Već je objašnjeno da je nastavak *-čić* tipičan za slavenska prezimena dok je u hrvatskima uobičajen nastavak *-ćić* stoga ne iznenađuje da čak 81 ispitanik, ili njih 90 %, točnom smatra inačicu *Župančić*. Preostalih 10 % ispitanika, odnosno ukupno 9 ispitanika, točnom smatra inačicu *Župančić* (među njima samo po jedan čakavac i kajkavac).

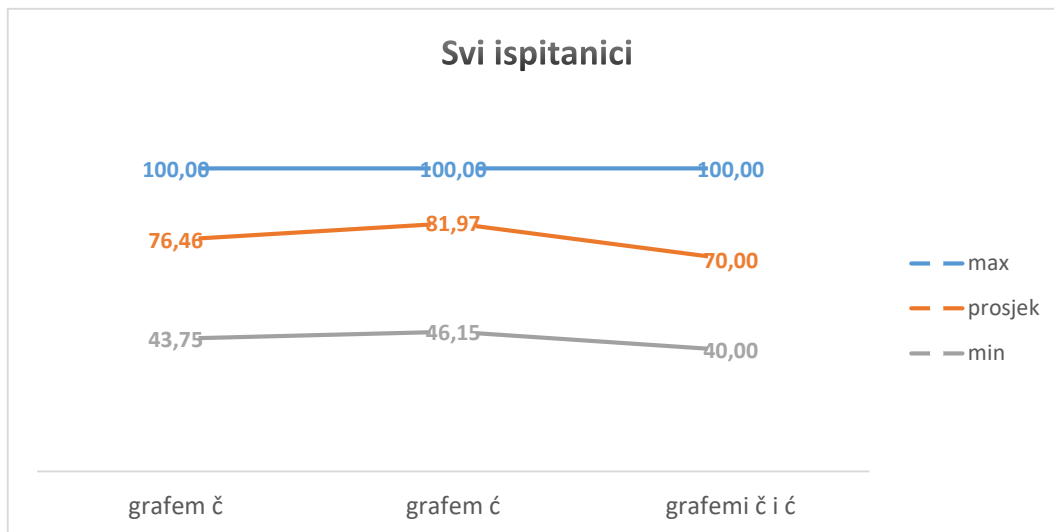
Slika 11. Udio odgovora – pojavnica *Župančić* / *Župančić*.

Na slici 11 prikazana je zastupljenost obiju inačica u svim grupama ispitanika. Iako su se svi ispitanici češće odlučili za inačicu *Župančić* kao točnu, raspon odgovora je zanimljiv. Za tu se inačicu odlučilo 88,1 % ispitanika filoloških grupa i 91,67 % ispitanika ostalih grupa. Među filozozima razlika je još i veća – kroatisti 90,91 %, a studenti drugih filologija 85 %.

5.4. Usporedba rezultata

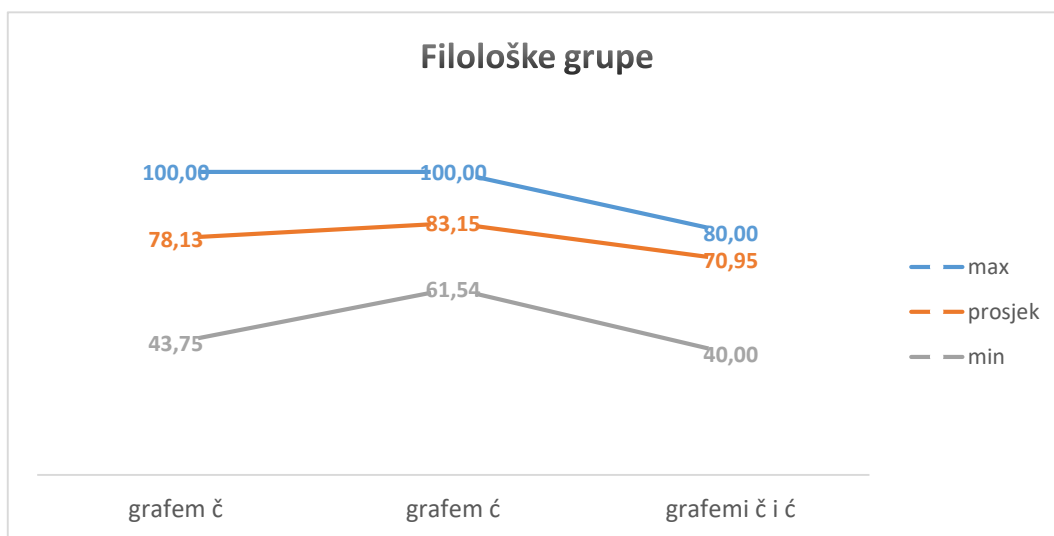
U nastavku rada bit će prikazani i uspoređeni svi rezultati pojedinih grupa ispitanika, a potom će rezultati biti uspoređeni i s materinskim govorom ispitanika.

5.4.1. Usporedba rezultata po grupama ispitanika

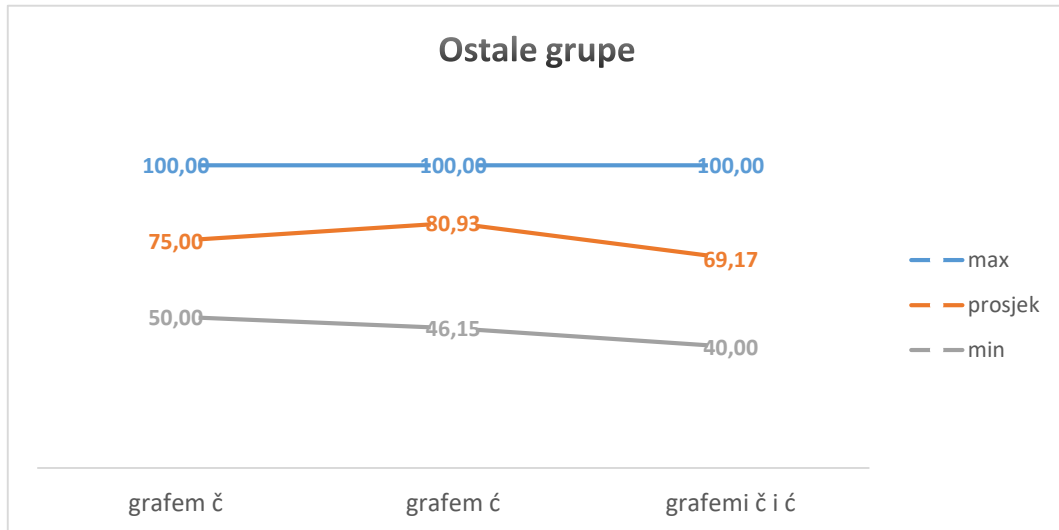
Slika 12. Udio točnih odgovora – svi ispitanici.

Na slici 12 prikazani su rezultati svih ispitanika. Prosječno najbolji rezultat ispitanici su ostvarili u primjerima s grafemom ć (81,97 %), potom u primjerima s grafemom č (76,46 %), na kraju su primjeri koji su sadržavali oba grafema (70 %).

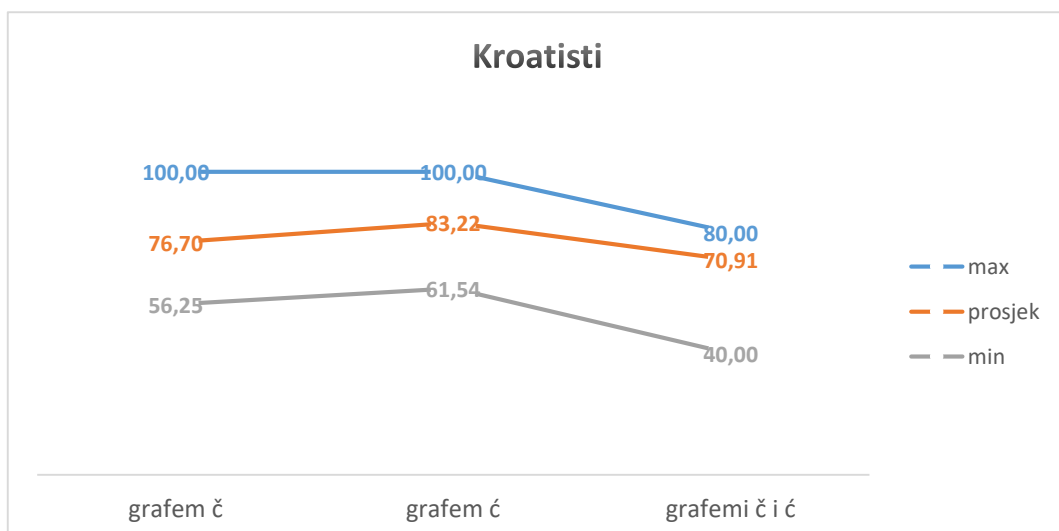
Slika 13. Udio točnih odgovora – filološke grupe.

Ispitanici filoloških grupa pokazali su sličnu tendenciju, ali neznatno bolje prosječne rezultate – primjeri s grafemom ć 83,15 %, primjeri s grafemom č 78,13 %, a primjeri s oba grafema 70,95 % (slika 13).

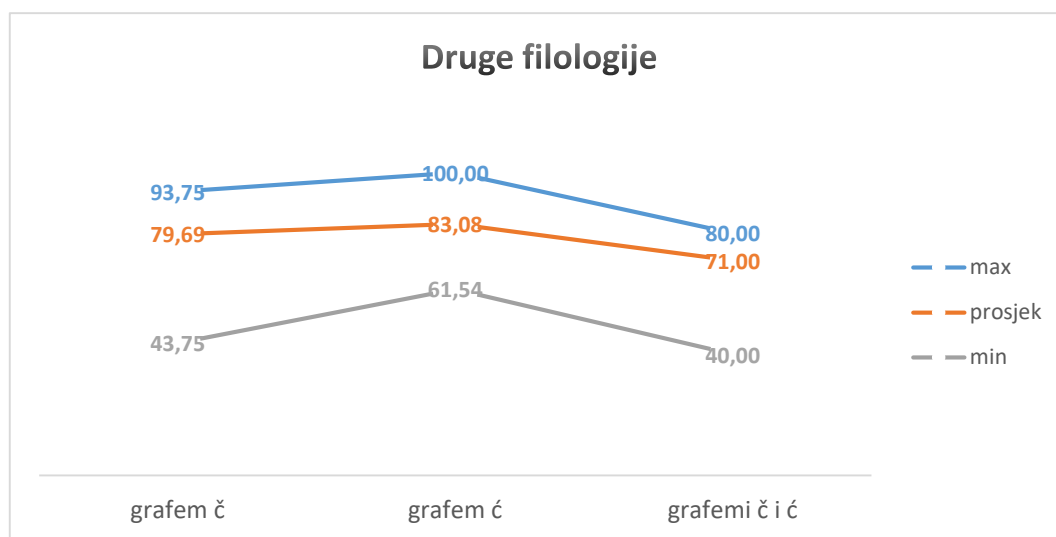
Slika 14. Udio točnih odgovora – ostale grupe.

Isto vrijedi i za ispitanike ostalih grupa koji su bili nešto lošiji u odnosu na ispitanike filoloških grupa – primjeri s grafemom ć 80,93 %, primjeri s grafemom č 75 %, a primjeri s oba grafema 69,17 % (slika 14).

Slika 15. Udio točnih odgovora – kroatisti.

Ako se promotri rezultate studenata kroatistike (slika 15) i rezultate studenata drugih filoloških grupa (slika 16), uočava se da su obje skupine najbolje riješile primjere s grafemom ć – kroatisti 83,22 %, a ostali filolozi 83,08 %, slijede primjeri s grafemom č – kroatisti 76,7 %, ostali filolozi 79,69 % te naposljetku primjeri s oba grafema – kroatisti 70,91 %, ostali filolozi 71 %.

Slika 16. Udio točnih odgovora – druge filologije.

5.4.2. Usporedba rezultata po materinskom govoru ispitanika

Prema Anićeve rječniku, materinski je jezik idiom koji dijete stječe u najranijoj dobi bez svjesnoga učenja, najčešće od majke, stoga nosi takav naziv. Kao takav, uvelike utječe na usmeni, ali i pisani ostvaraj glasova /č/ i /ć/ stoga ćemo u nastavku usporediti rezultate s obzirom na materinski govor ispitanika počevši od rezultata svih ispitanika, a zatim će se prikazati rezultati filoloških grupa i ostalih grupa te rezultati kroatista i studenata drugih filologija.

Od 90 ispitanika, 62 dolazi sa štokavskog, 23 s čakavskog i 5 s kajkavskog govornog područja. Prosječan broj točnih odgovora ispitanika štokavaca iznosi 26,66, minimalan 20 i maksimalan 32 (tablica 7). Nešto su bolji rezultat ostvarili ispitanici čakavci. Prosječan broj točnih odgovora iznosi 26,96, minimalan 21 i maksimalan 33. Ispitanici kajkavci ostvarili su relativno najlošiji rezultat, ali valja imati na umu da je u istraživanju sudjelovalo samo petero ispitanika s kajkavskog govornog područja pa uzorak nije reprezentativan. Njihov prosječan broj točnih odgovora iznosi 23,8, minimalan 20 i maksimalan 28.

Tablica 7. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – svi ispitanici.

	<i>štokavko narječje</i>	<i>čakavsko narječje</i>	<i>kajkavsko narječje</i>
min	20	21	20
prosjeak	26,66	26,96	23,8
max	32	33	28

Studenta filoloških grupa bilo je ukupno 42 (29 štokavca, 10 čakavaca i 3 kajkavca). Najbolji prosječni rezultat ostvarili su ispitanici s čakavskog govornog područja (26,96), prosječan rezultat štokavaca iznosio je 26,66, a kajkavaca 23,8 (tablica 8). Rezultat kajkavaca nije reprezentativan jer su u istraživanju sudjelovala samo tri ispitanika kajkavca. Raspon rezultata bio je također nešto bolji među čakavcima (minimalno 21, maksimalno 33) nego među štokavcima (minimalno 20, maksimalno 32).

Tablica 8. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – filološke grupe.

	<i>štokavko narječje</i>	<i>čakavsko narječje</i>	<i>kajkavsko narječje</i>
min	20	21	20
prosjeak	26,66	26,96	23,8
max	32	33	28

Od 48 ispitanika ostalih grupa, 33 dolazi sa štokavskog, 13 s čakavskog i 2 s kajkavskog govornog područja. Prosječan broj točnih odgovora ispitanika štokavaca iznosi 25,91 (raspon 20–31). Najbolji su uspjeh ostvarili ispitanici čakavci čiji prosječan broj točnih odgovora iznosi 27,15 (raspon 21–33). Uzorak kajkavaca ni ovdje nije reprezentativan. Dvoje ispitanika kajkavaca imalo je prosječan rezultat 22,5 (tablica 9).

Tablica 9. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – ostali.

	<i>štokavko narječje</i>	<i>čakavsko narječje</i>	<i>kajkavsko narječje</i>
min	20	21	20
prosjeak	25,91	27,15	22,5
max	31	33	25

Od 22 ispitanika studenta kroatistike 17 je štokavaca i 5 čakavaca. Prosječan broj točnih odgovora ispitanika štokavca iznosi 27, minimalan 20 i maksimalan 32. Slični su rezultati ispitanika čakavaca. Njihov prosječan broj iznosi također 27, minimalan 22 i maksimalan 27. Ispitanika kajkavaca među kroatistima nije bilo (tablica 10).

Tablica 10. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – kroatisti.

	<i>štokavko narječje</i>	<i>čakavsko narječje</i>	<i>kajkavsko narječje</i>
min	20	22	/
prosjeak	27	27	/
max	32	29	/

Od 20 ispitanika studenata ostalih filologija 12 je štokavaca, 5 čakavaca i 3 kajkavaca. Drugi filolozi štokavci ostvarili su bolji uspjeh od kroatista štokavaca. Njihov prosječan broj točnih odgovora iznosi 28,25 (20 – 31). S druge su, pak, strane drugi filolozi čakavci ostvarili lošiji uspjeh u odnosu na kroatiste čakavce. Njihov prosječan broj točnih odgovora iznosi 26,4 (raspon 23 – 31). Rezultati ostalih filologa kajkavca nisu reprezentativni zbog malog uzorka ispitanika čiji prosječan broj točnih odgovora iznosi 24,67 (tablica 11).

Tablica 11. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – druge filologije.

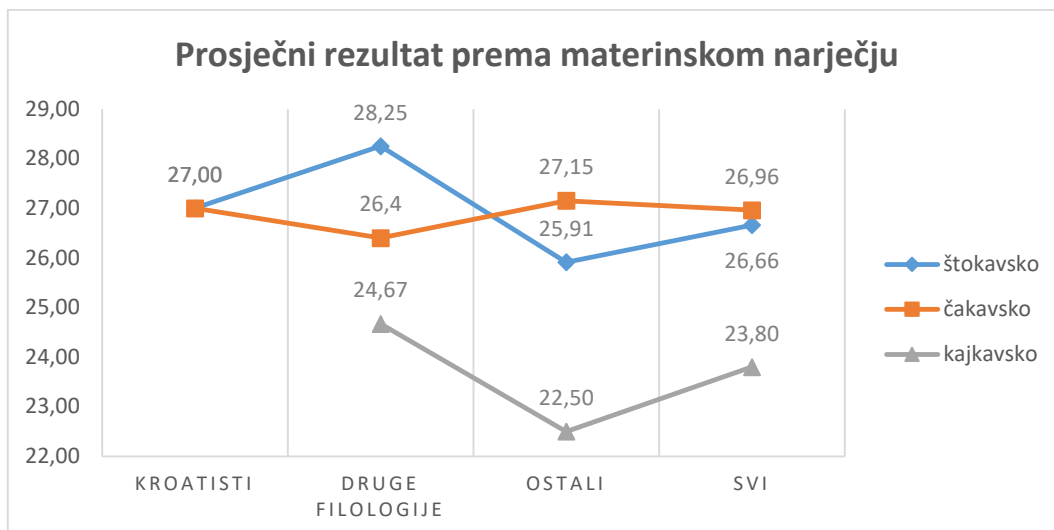
	<i>štokavko narječje</i>	<i>čakavsko narječje</i>	<i>kajkavsko narječje</i>
min	20	23	20
prosjeak	28,25	26,4	24,67
max	31	31	28

Usporedimo li prosječne rezultate svih ispitanika uzevši u obzir materinski govor ispitanika i studijsku grupu, zaključujemo da su najbolje rezultate ostvarili čakavci (26,96), a tek potom štokavci (26,66). Broj kajkavaca koji su sudjelovali u istraživanju bio je premalen (samo petero ispitanika) pa se na temelju ostvarenoga rezultata (23,8) ne može sa sigurnošću ništa zaključiti (slika 17).

Među štokavcima najbolji su rezultat ostvarili ispitanici drugih filologija (28,25), potom kroatisti (27) dok su ispitanici studenti ostalih grupa u prosjeku ostvarili 25,91 točan odgovor.

Kada je riječ o čakavcima, rezultati su bili ujednačeniji. Najbolje su rezultate ostvarili studenti ostalih studijskih grupa (27,15), potom kroatisti (27), a najlošije studenti drugih filoloških grupa (26,4).

Iako su na slici 17 prikazani i rezultati ispitanika s kajkavskog govornog područja, zbog relativno maloga broja ispitanika rezultati nisu reprezentativni pa se neće dodatno tumačiti.

Slika 17. Prosječni rezultati prema materinskome narječju ispitanika (max. 35).

5.5. Stavovi ispitanika o pravopisnoj normi

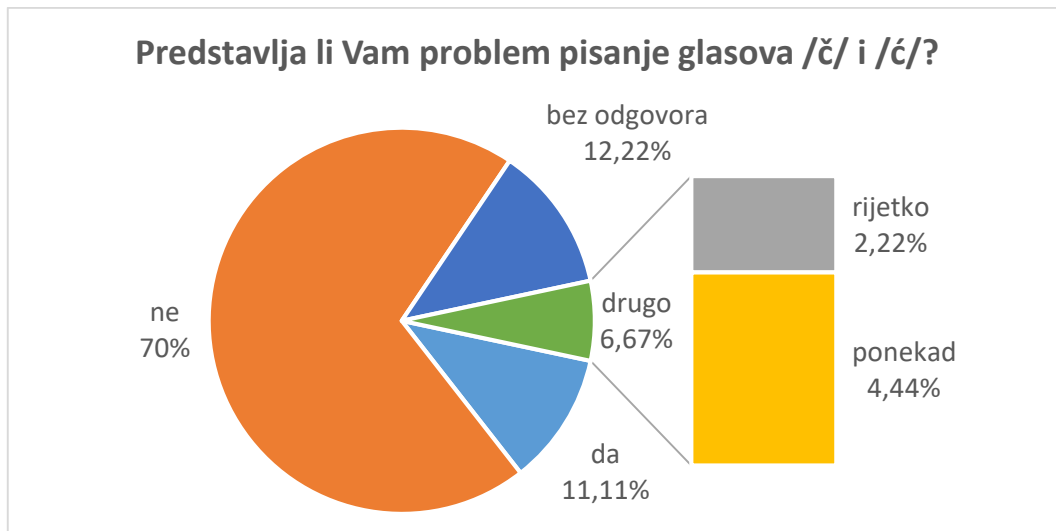
U trećem dijelu upitnika ispitanici su odgovarali na pitanja o uporabi glasova /č/ i /ć/ u govoru i pismu, potom su iznosili svoj stav o izjednačavanju, odnosno razlikovanju tih glasova. Naposljetku su se trebali izjasniti služe li se pravopisom, kojim pravopisom se služe i u kojim situacijama. U nastavku rada slijedi prikaz prikupljenih odgovora.

5.5.1. Pisanje glasova /č/ i /ć/

Prvo je pitanje glasilo: „Predstavlja li Vam problem pisanje glasova /č/ i /ć/? Ako je Vaš odgovor da, navedite što je uzrok tomu po Vašem osobnom mišljenju.“. Čak 70% svih ispitanika na to je pitanje odgovorilo niječno (tablica 12, slika 18), 6,67 % ih je odgovorilo da im rijetko ili ponekad ti glasovi predstavljaju problem, a 11,11 % ispitanika smatra da im ti glasovi predstavljaju problem. Valja napomenuti i da 12,22 % ispitanika nije uopće odgovorilo na to pitanje.

Tablica 12. Stav ispitanika o pisanju glasova /č/ i /ć/.

	<i>broj ispitanika</i>	<i>udio ispitanika</i>
da	10	11,11
ne	63	70,00
rijetko	2	2,22
ponekad	4	4,44
bez odgovora	11	12,22
ukupno	90	

Slika 18. Stav ispitanika o pisanju glasova /č/ i /ć/.

Da im pisanje glasova /č/ i /ć/ predstavlja problem odgovorilo je dakle 10 ispitanika, a među njima jedan student kroatistike i jedan student drugih filoloških grupa te osmero studenata drugih smjerova. Osmero je ispitanika ponudilo objašnjenja (9 – 16) zašto griješe.

- (9) Ponekad ne čujem razliku.
- (10) Mislim da nema jasnog diferenciranja tih glasova u splitskom govornom području u kojem sam odrasla.
- (11) Ponekad mi zvuči kao identičan glas.
- (12) Problem je što se ne naglašava dovoljno razlika između tvrdog i mekog č i ć.
- (13) Smatram da ne izgovaram pravilno i ne čujem razliku pa se često dvoumim,.
- (14) Teško određivanje razlike između glasova.
- (15) Ne znam pravilno izgovoriti riječ.
- (16) Pisanje c umjesto č i ć u porukama.

Šestero ispitanika navelo je odgovor „rijetko“ ili „ponekad“, a petero ih je ponudilo sljedeća objašnjenja navedena u primjerima 17 – 21.

- (17) Ako se nisam često susretala s tom riječi.
- (18) Ovisi koje su riječi u pitanju.
- (19) Uzrok su manje poznate riječi.

(20) Uglavnom kod posuđenica (primjerice maloprije naveden kapučino / kapučino).

(21) Kad previše puta ponovim riječ u glavi.

Dvoje ispitanika koji nemaju problema s pisanjem tih glasova navelo je dodatna pojašnjenja, navedena u primjerima 22 i 23.

(22) Ne griješim zbog relativno dobrog poznavanja tvorbe riječi unatoč tomu da u mom lokalnom govoru ne postoji razlika u izgovoru tih glasova.

(23) Naravno može se potkrasti greška (sretan sam što sam rođen i što živim na otoku).

5.5.2. Izgovor glasova /č/ i /ć/

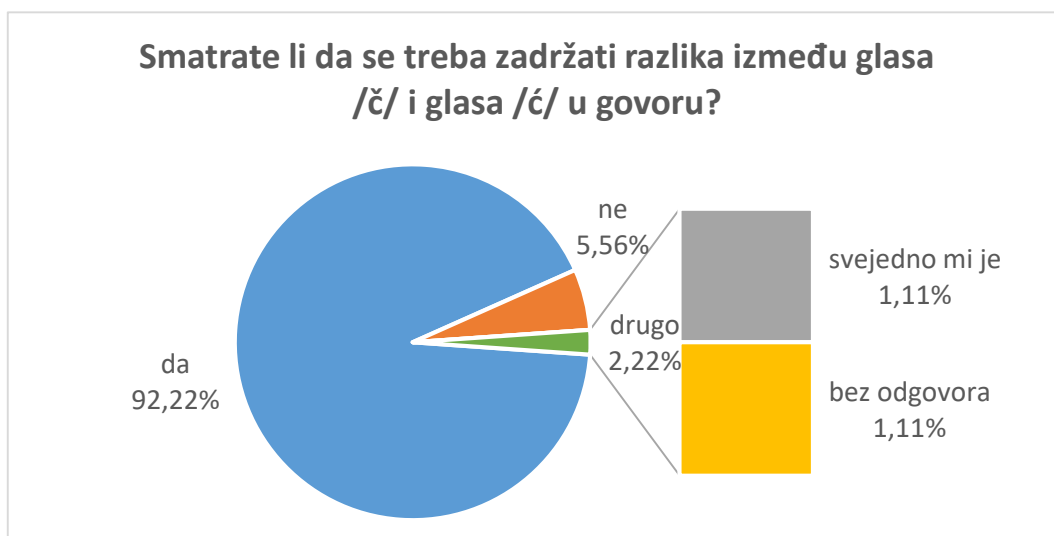
Drugo je pitanje glasilo: „Smatrate li da se treba zadržati razlika između glasa /č/ i glasa /ć/ u govoru i pismu? Ako je Vaš odgovor ne, navedite prijedlog kako pisati taj *novi* glas.“. Na postavljeno pitanje o zadržavanju razlike pri izgovoru glasova /č/ i /ć/ nije odgovorio samo jedan ispitanik, a jedan je odgovorio da mu je svejedno kako se ti glasovi izgovaraju. Devetero ispitanika nije odgovorilo na postavljeno pitanje o zadržavanju razlike pri zapisivanju tih glasova (tablica 13).

Tablica 13. Stav ispitanika o zadržavanju razlike pri izgovoru i pri pisanju glasova /č/ i /ć/.

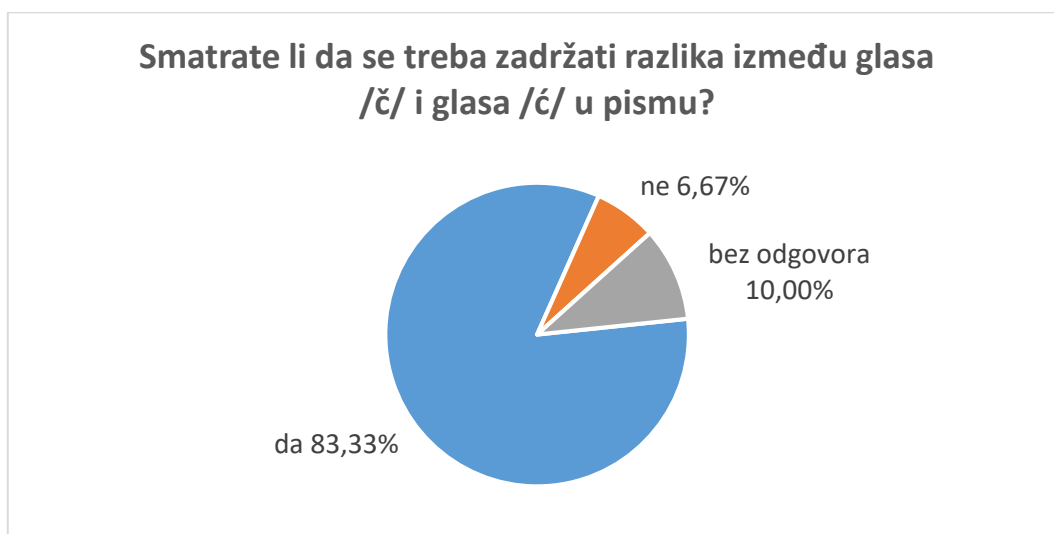
	<i>izgovor glasova</i>		<i>pisanje glasova</i>	
	<i>broj ispitanika</i>	<i>udio ispitanika</i>	<i>broj ispitanika</i>	<i>udio ispitanika</i>
da	83	92,22	75	83,33
ne	5	5,56	6	6,67
svejedno mi je	1	1,11	/	/
bez odgovora	1	1,11	9	10,00
ukupno	90		90	

Da razliku između glasova /č/ i /ć/ treba zadržati u izgovoru smatra čak 92,22 % svih ispitanika, a da je ne treba zadržati smatra samo petero ispitanika (5,56 %). Udio ispitanika koji smatraju da se razlika treba zadržati i u pismu manji je i iznosi 83,33 %, ali valja imati na umu da devetero ispitanika (10 %) nije uopće odgovorilo na to pitanje. Da se razlika ne treba zadržati pri pisanju smatra 6,67 % ispitanika (jedan više nego kada je riječ o zadržavanju razlike pri izgovoru). Detaljan prikaz odgovora na pitanje o zadržavanju razlike u izgovoru glasova /č/ i

/č/ prikazan je na slici 19, a detaljan prikaz odgovora na pitanje o zadržavanju razlike u pismu na slici 20.

Slika 19. Stav ispitanika o zadržavanju razlike pri izgovoru glasova /č/ i /ć/.

Slika 20. Stav ispitanika o zadržavanju razlike pri pisanju glasova /č/ i /ć/.

Od šestero studenata koji smatraju da ne treba zadržati razliku pri pisanju glasova /č/ i /ć/ samo je jedan ispitanik ponudio prijedlog kako pisati „novi“ glas:

(24) Č bez ovakve kvačice nego s ravnom crtom iznad.

Dvoje ispitanika koji su odgovorili da je razlika u pismu nužna ponudili su i dodatno objašnjenje svoga stava:

(25) Razliku treba zadržati jer imaju puno veću razlikovnu ulogu nego u govoru.

(26) Kuća ne može biti kuća!

5.5.3. Uporaba pravopisa

Treće je pitanje glasilo: „Služite li se pravopisom?“. Potvrдно je odgovorilo 53,33 % ispitanika, a niječno čak više od četvrtine ispitanika (26,67 %). Jedan je ispitanik odgovorio da se često služi pravopisom, a po dva su ispitanika navela odgovor rijetko ili ponekad. Na postavljeno pitanje nije odgovorilo 13 ispitanika (14,44 %) – tablica 14 i slika 21.

Tablica 14. Uporaba pravopisa.

	<i>broj ispitanika</i>	<i>udio ispitanika</i>
da	48	53,33
ne	24	26,67
rijetko	2	2,22
ponekad	2	2,22
često	1	1,11
bez odgovora	13	14,44
ukupno	90	

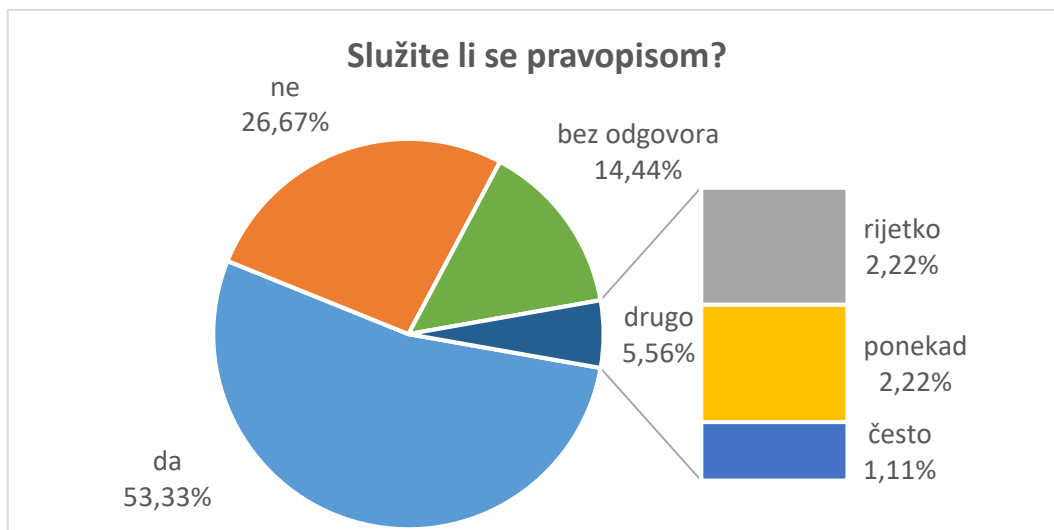
Od ukupno 48 ispitanika koji se služe pravopisom 14 je ispitanika kroatista, 7 ispitanika studenata drugih filologa i 27 ispitanika ostalih smjerova. Na temelju odgovora može se zaključiti da studenti ostalih smjerova češće posežu za pravopisom. Nameće se pitanje zašto je tomu tako.

Istaknuto je da je više od četvrtine svih ispitanika (ukupno 24 ispitanika) izjavilo da se ne služi pravopisom. Među njima je četvero kroatista (!) te desetero ispitanika studenata drugih filologija odnosno desetero ispitanika studenata drugih smjerova.

Odgovore „rijetko“ i „ponekad“ navelo je po dvoje ispitanika: jedan ispitanik drugih filoloških grupa i jedan ispitanik drugih smjerova, odnosno jedan ispitanik kroatistike i jedan ispitanik drugih filoloških grupa.

„Često“ je odgovorio samo jedan ispitanik drugih smjerova.

Odgovor na ovo pitanje nije navelo 13 ispitanika: troje kroatista, jedan ispitanik drugih filoloških grupa i devetero ispitanika ostalih smjerova.

Slika 21. Uporaba pravopisa.

Dakle, ukupno 53 ispitanika pravopisom se služi redovito, povremeno ili rijetko, a kao prilike u kojima posežu za nekim od pravopisa među ostalim navode sljedeće:

- (27) Pisanje seminara, eseja, ozbiljnih, završnih i diplomskih radova.
- (28) Pisanje dopisa i bitnih mailova.
- (29) Kad šaljem poruke s poštovanjem.
- (30) U svakodnevnom pisanju.
- (31) Pri pisanju ispita na fakultetu.
- (32) Tijekom ispisivanja službenih dokumenata.
- (33) Pri nastavi na fakultetu, pri korištenju društvenih mreža i sl.
- (34) Tijekom učenja za kolegije hrvatskoga moda.
- (35) Pri učenju jezičnih kolegija.
- (36) Za potrebe nastave.
- (37) U školi, na fakultetu, u struci.
- (38) Za svakodnevne nedoumice, kad god sam u nedoumici.
- (39) Kad nisam sigurna što upotrijebiti.
- (40) Ako nisam sigurna kako se neka riječ piše ili mi značenje određenih riječi nije potpuno poznato.
- (41) U svakoj prilici.
- (42) Ovisi u kojoj situaciji.

Neki odgovori ukazuju na to da ispitanici možda nisu ni sigurni čemu pravopis služi ili barem na to da ne razlikuju pravopis i pravogovor, npr.:

- (43) U svakodnevnom pisanju i **govoru**¹⁴.
- (44) Pravopisom se služim uvijek, **osim u neformalnim razgovorima** sa prijateljima i obitelji.
- (45) **Razgovor** sa službenim osobama.
- (46) Prilikom pisanja e-maila profesoru pazim na gramatičke greške, **persiram** im, prilikom **razgovora** sa osobama koje tek upoznam i slično.

Neki se pak ispitanici pravopisom ne služe, ali napominju zašto. Razlozi se kreću od priznanja da je ispitanik svjestan da bi se pravopisom trebao služiti, ali se ipak ne služi do toga da ispitanik smatra da je imao sreću da su ga u školovanju pratili dobri nastavnici hrvatskog jezika zahvaljujući kojima nema većih problema ni s pravopisom ni s gramatikom.

Na kraju se od ispitanika koji se služe pravopisom tražilo da navedu kojim se pravopisom služe. Iako je više od polovice ispitanika navelo da se služi pravopisom, tek ih je nekolicina precizirala o kojemu se pravopisu radi pa se nameće pitanje znaju li ispitanici imenovati barem jedan hrvatski pravopis i / ili njegova/e autora/e.

Pravopis čiji su suatori Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš navodi jedan ispitanik (student kroatistike), a pravopis čiji su suautori Stjepan Babić i Milan Moguš petero ispitanika (sve studenti kroatistike), jedan od njih se koristi još i pravopisom Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Institutovim se pravopisom služi još dvoje studenta kroatistike, jedan student ostalih filoloških grupa i jedan drugih studijskih grupa. Silićev pravopis navodi jedan student drugih studijskih grupa, a jedan student kroatistike mrežne stranice Hrvatskog jezičnog portala.

¹⁴ Masno otisnuto istaknula autorica zavšnoga rada.

6. ZAKLJUČAK

U radu je obrađena problematika bilježenja glasova /č/ i /ć/ pri pisanoj proizvodnji. Problem razlikovanja tih glasova i dalje je u velikoj mjeri prisutan kod govornika hrvatskoga jezika. To potvrđuju rezultati provedenog istraživanja na kojemu se temelji ovaj završni rad. Istraživanje je provedeno među 90 ispitanika različitih studijskih grupa Sveučilišta u Zadru.

Rezultati su potvrdili da ispitanici više griješe pri pisanju pojava s grafemom č nego pri pisanju pojava s grafemom ć. Najčešće se odstupa pri pisanju pojava u kojima grafem č dolazi u riječima s imeničkim sufiksom *-ica* te u kojima je rezultat palatalizacije. Čak je 69 ispitanika koji su sudjelovali u provedenom istraživanju pogriješilo u pisanju pojavnice *šačica*, a 66 ispitanika u pisanju pojavnice *djevojčicin*. S druge, pak, strane, ispitanici nisu griješili pri pisanju pojava *voće*, *skraćen* i *čistoća*.

Usporedbom rezultata dviju različitih studijskih grupa, *filološke grupe* i *ostale grupe*, zaključuje se da su ispitanici filoloških grupa uspješniji u pisanju pojava koja sadrže grafem č, a ispitanici ostalih grupa u pisanju pojava koja sadrže grafem ć. Ispitanicima ostalih grupa najveći problem stvaraju pojavnice koje sadrže oba grafema, točnije pojava *ćevapčić*. Unutar filoloških grupa, ispitanicima kroatistike najmanji problem stvaraju pojavnice koje sadrže grafem ć, a najveći pojavnice koje uključuju oba grafema. Za razliku od ispitanika kroatistike, ispitanicima drugih filologija najveći problem stvaraju pojavnice koje sadrže grafem ć, a najmanji pojavnice koje sadrže grafem č. Problem pisanja pojava koje sadrže oba grafema prisutan je i kod ispitanika studenata drugih filologija, no u manjoj mjeri nego što je to slučaj kod ispitanika studenata kroatistike. Usporedba rezultata ovisno o materinskome govoru ispitanika, dovodi do zaključka da ispitanici kajkavskoga govornog područja više griješe pri pisanju tih glasova u odnosu na ispitanike sa štokavskoga i čakavskoga govornog područja. Budući da govornici kajkavskih idioma često ne razlikuju artikulaciju glasova /č/ i /ć/, takav rezultat ne iznenađuje, ali ipak rezultat treba uzeti s dozom opreza jer je ispitanika kajkavaca bilo najmanje, tj. teško da bi se uopće moglo govoriti o reprezentativnom uzorku ispitanika. Zanimljivo je da su ispitanici čakavci ostvarili najbolji uspjeh, iako govoreći općenito govornici čakavskih idioma imaju poteškoća pri izgovoru tih glasova, a posljedično i pri pismenoj proizvodnji.

Istraživanje stavova ispitanika o pravopisu rezultiralo je zaključkom da se ispitanici služe pravopisom najčešće pri pisanju seminarskih i drugih oblika radova. Ukupno 48 ispitanika navodi da se pravopisom služi redovito. Iako je više od polovice ispitanika navelo da se služi

pravopisom, tek ih je nekolicina precizirala o kojemu se pravopisu radi pa se nameće pitanje znaju li ispitanici imenovati barem jedan hrvatski pravopis i / ili njegova/e autora/e.

U jezikoslovnoj je literaturi već bilo riječi o mogućem načinu rješavanja problem koji se javljaju pri izgovoru tih glasova odnosno pri pisanoj proizvodnji. Postoje dva rješenja. Prvo rješenje podrazumijeva mijenjanje norme, odnosno izjednačavanje glasova /č/ i /ć/ na glas /č/, kao što to u svojim radovima predlaže Škarić. Drugo rješenje podrazumijeva zadržavanje dosadašnje norme odnosno inzistiranje na usvajanju pravila. Svoj sud o tome dali su i ispitanici. 92,22 % ispitanika smatra da treba razlikovati glasove /č/ i /ć/ u govoru dok nešto manji postotak ispitanika (83,33 %) smatra ih treba razlikovati i u pismu. Studenti se, dakle, uglavnom priklanjaju Brozovićevoj tezi o zadržavanju dosadašnje norme. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem također govore u prilog Brozovićevoj tezi. Iako je poznato da govornici s kajkavskoga i čakavskoga govornog područja često ne razlikuju glasove /č/ i /ć/, kako u govoru, tako i u pismu, upravo su ispitanici govornici čakavskih idioma ostvarili najbolji uspjeh u ovom istraživanju. Kad je riječ o standardnom jeziku, važno je da govornici svih triju narječja pravilno upotrebljavaju te glasove bez obzira na mogući utjecaj materinskih govora.

U hrvatskome standardnome jeziku /č/ i /ć/ dva su različita glasa, kao takva, od govornika zahtijevaju razlikovanje njihove artikulacije i usvajanje određenih pravila. Da bi se smanjila odstupanja od pravopisne norme kada su u pitanju ti glasovi, studentima Sveučilišta u Zadru, ali i drugim govornicima hrvatskoga jezika, valja preporučiti redovito služenje pravopisom i raznim priručnicima, u prvome redu jezičnim savjetnicima.

7. IZVORI I LITERATURA

- Anić, V. (1991). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Anić, V. i Silić, J. (2001). *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Babić, S. i Moguš, M. (2011). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, L., Marković, I. i Mićanović, K. (2007). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, E. i dr. (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, D. (1972a). O nekim načelnim pitanjima pravopisne i ortoepske norme. *Jezik*, 20 (1), 12–19. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/232151>. Pristup 12. srpnja 2020.
- Brozović, D. (1972b). Dentali ispred afrikata: gube se ili se izgovaraju?. *Jezik*, 20 (5), 129–143. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/232180>. Pristup 12. srpnja 2020.
- Brozović, D. (2002). O predloženoj smrtnoj osudi za ć, dž, ije. *Vijenac*, 207. Preuzeto s <https://www.matica.hr/vijenac/207/o-predlozenoj-smrtnoj-osudi-za-c-dz-ije-14910/>. Pristup 12. srpnja 2020.
- Hrvatski pravopis*. (2013). (gl. ur. Ž. Jozić). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://pravopis.hr/>
- Jonke, Lj. (1956). Grmoščica, Laščina, Medveščak, Peščenicica ili Grmoščica, Laščina, Medveščak, Peščenicica?. *Jezik*, 5 (1), 3–34. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/68846>. Pristup 18. srpnja 2020.
- Matešić, M. (2018). *Pravogovor i pravopis: izazovi suvremene hrvatske standardologije*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet.
- Mihaljević, M. (2002). *Uvod i fonologija. Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moguš, M. (2010). *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Obraz, K. (2019). Elektropalatografska analiza hrvatskih afrikata /č/ i /ć/. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Runjić-Stoilova, A. i Tomelić Ćurlin, M. (2008). Gube li se dentali ispred afrikata? Rasprava o jednom pravogovornom pitanju. *Croatica et Slavica Iadertina*, 4 (4), 43–63.

- Samardžija, M. (2014). Pogovor Hrvatskome pravopisu Ivana Broza. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Silić, J., Rosandić, D. (1974). *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I. (1991). Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. *Povijesna pregled, glasova i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: HAZU.
- Škarić, I. (2001). Kakav pravopis (između fonetike i fonologie*). *Govor*, 18 (1), 1–32. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/174144>. Pristup 15. srpnja 2020.
- Švegović, M. (2012). Načelo čestotnosti u poučavanju hrvatske pravopisne norme. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- URL1: <http://pravopis.hr/pravilo/glas-c/1/>. Pristup 22. srpnja 2020.
- URL2: <http://pravopis.hr/pravilo/glas-c/2/>. Pristup 22. srpnja 2020.

8. PRILOZI

8.1. Popis tablica

Tablica 1. Broj ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu.	17
Tablica 2. Udio ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu.	18
Tablica 3. Udio točnih odgovora – grafem č.....	24
Tablica 4. Udio točnih odgovora – grafem ć.....	27
Tablica 5. Udio točnih odgovora – grafemi č i ć.....	30
Tablica 6. Udio i prosjek točnih odgovora – pojavnica ćevapčić.	31
Tablica 7. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – svi ispitanici.	38
Tablica 8. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – filološke grupe.....	38
Tablica 9. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – ostali.....	38
Tablica 10. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – kroatisti..	39
Tablica 11. Točni odgovori (max. 35) s obzirom na materinski govor ispitanika – druge filologije.	39
Tablica 12. Stav ispitanika o pisanju glasova /č/ i /ć/.	40
Tablica 13. Stav ispitanika o zadržavanju razlike pri izgovoru i pri pisanju glasova /č/ i /ć/..	42
Tablica 14. Uporaba pravopisa.....	44

8.2. Popis slika

Slika 1. Udio ispitanika s obzirom na razinu studija i studijsku grupu.	18
Slika 2. Materinski govor ispitanika.	19
Slika 3. Materinski govor majki.....	20
Slika 4. Materinski govor očeva.....	21
Slika 5. Materinski govor ispitanika, majki i očeva (prosjek).	22
Slika 6. Udio točnih odgovora – grafem č.	25
Slika 7. Udio točnih odgovora – grafem ć.	28
Slika 8. Udio točnih odgovora – grafemi č i ć.	30

Slika 9. Udio točnih odgovora – pojavnica évapčíc.....	32
Slika 10. Udio odgovora – pojavnica Medveščak / Medveščak.....	33
Slika 11. Udio odgovora – pojavnica Župančíc / Župančič.....	34
Slika 12. Udio točnih odgovora – svi ispitanici.....	35
Slika 13. Udio točnih odgovora – filološke grupe.....	35
Slika 14. Udio točnih odgovora – ostale grupe.....	36
Slika 15. Udio točnih odgovora – kroatisti.....	36
Slika 16. Udio točnih odgovora – druge filologije.....	37
Slika 17. Prosječni rezultati prema materinskome narječju ispitanika (max. 35).....	40
Slika 18. Stav ispitanika o pisanju glasova /č/ i /ć/.....	41
Slika 19. Stav ispitanika o zadržavanju razlike pri izgovoru glasova /č/ i /ć/.....	43
Slika 20. Stav ispitanika o zadržavanju razlike pri pisanju glasova /č/ i /ć/.....	43
Slika 21. Uporaba pravopisa.....	45

SUMMARY

MASTERY OF OROGRAPHIC NORM IN USAGE OF SOUNDS /č/ AND /ć/

This paper investigates the issues that arise from using sounds /č/ and /ć/ in writing. Native speakers of Croatian language very often tend to confuse them in speech and mix them in writing. The reason for this is due to the very similar way these voices are articulated, this also happens with certain dialects or local speeches which are known for confusing mentioned sounds. To this problem also contributes the fact that the occurrence of sounds /č/ and /ć/ in Croatian language is not frequent. By observing issues of equalization and non-equalization of these sounds we come across two different theses. Škarić insists on equalization of sounds /č/ and /ć/ to sound /č/. On the other hand, Brozović explains phonological obstacles which incorporate sounds /č/ and /ć/ as two different sounds.

Heart of this paper is the research conducted to investigate the level of mastery of orographic norm in using sounds /č/ and /ć/. The research included 90 examinees belonging to different departments attending the University of Zadar. The Method used to conduct this research was a questionnaire. The questionnaire included 30 occurrences of grapheme č, as well as ć. Results were analysed by taking into account the department the examinee belongs to: philological group and other groups, Croatian studies and other philology (within philological groups).

The aim of this research was to establish to what extent do examinees follow the rules, or violate the orthographical norm in occurrences of sounds /č/ and /ć/. The purpose of this research was to point out the most frequent deviations in all the groups and to check whether the examinees use orography rules when encountering linguistic dilemmas caused by these sounds. Focus is placed on examinees and the attitude they have towards the orthographic norm, equalization and non-equalization of these sounds.

The results of the research showed that examinees make most mistakes when it comes to occurrences containing the grapheme /č/. The most significant deviation was found in occurrences containing the grapheme /č/ when it is a part of nominal suffix -ica. Examinees belonging to Kajkavian speaking region tend to make more mistakes while writing these sounds compared to examinees coming from Shtokavian and Chakavian speaking regions.

Keywords: *phonemes /č/ and /ć/, Croatian orthographic norm, Standard Language*